

ELEMENTE ANIMALIERE PE CAHLE DESCOPERITE ÎN MOLDOVA

DE

PARASCHIVA VICTORIA BATARIUC, SERGIU HAIMOVICI

CUVINTE CHEIE: Evul mediu, Moldova, cahle, reprezentări animaliere

Cercetările arheologice efectuate în teritoriul est-carpatic vreme de mai bine de un secol au dus la descoperirea unor importante vestigii datând din evul mediu, între care un loc deosebit îl ocupă, prin varietatea tipologică și diversitatea motivelor decorative, cahlele.

Repertoriul ornamental întâlnit pe cahlele descoperite în Moldova este variat și complex, toate marile teme decorative fiind subsumate simbolismului și mentalității medievale: motive geometrice, vegetale, heraldice, zoomorfe, fabule și povestiri moralizatoare, eposul cavaleresc și viața de curte.

Depășind multe din ele condiția de modeste produse artizanale, putând fi considerate adevărate obiecte de artă decorativă, cahlele s-au bucurat, de-a lungul timpului, de atenția a numeroși cercetători, care le-au dedicat lucrări ce își propuneau fie o prezentare generală, fie tratarea unei anumite probleme ținând mai cu seamă de repertoriul decorativ. Au văzut astfel lumina tiparului studii privind cahlele descoperite cu ocazia cercetării unui monument sau sit arheologic¹, dar și altele, dedicate prezentării unei anumite teme decorative², iar recent a fost publicată și o lucrare de sinteză referitoare la cahlele din Moldova medievală³.

¹ C.A. Romstorfer, *Cetatea Sucevii descrisă pe temeiul propriilor cercetări făcute între 1895 și 1904*, București, 1913, p. 77–81, fig. 73–77, 80, pl. V, VI, VII (se va cita în continuare *Cetatea Sucevii*; Al. Andronic, Eug. Neamțu și M. Dinu, *Săpăturile arheologice de la Curtea Domnească din Iași*, în *ArhMold*, V, 1967, p. 236–259, fig. 43–64; L. Chițescu, *Cercetări arheologice de la Curtea Domnească din Suceava*, în *CAMNI*, I, 1975, p. 247, 249, fig. 5; E. Busuioc, *Noi date arheologice asupra vechii mănăstiri a Humorului*, în *Suceava*, V, 1978, p. 182–187, fig. 2–6; R. Popa, M. Mărgineanu-Cârstoiu, *Mărturii de civilizație medievală românească. O casă a domniei și o sobă monumentală de la Suceava din vremea lui Ștefan cel Mare*, București, 1979, p. 41–95, fig. 21–79; M. D. Matei și Em. Emendi, *O casă de orășean din secolul al XV-lea de la Suceava*, în *SCIVA*, 28, 1977, 4, p. 553–576, fig. 7–9; Eug. Neamțu, V. Neamțu, S. Cheptea, *Orașul medieval Baia în secolele XIV–XVII*, I, Iași, 1980, p. 128–139, fig. 101–117; *idem*, *op. cit.*, II, Iași, 1984, p. 232–242, fig. 102–108; N. N. Pușcașu, V. M. Pușcașu, *Mărturii de civilizație și urbanizare medievală descoperite în vatra istorică a Iașilor*, în *RMMMIA*, 2, 1983, p. 20–63, fig. 12–15, 20–25, 27–31, 34–38, pl. XVI; Al. Artimon, *Date istorice și arheologice cu privire la Curtea Domnească din Bacău*, în *RMMMIA*, 2, 1987, p. 11–13, fig. 11–14; *idem*, *Civilizația medievală urbană din secolele XIV–XVII (Bacău, Tg. Trotuș, Adjud)*, Bacău, 1998, *passim*.

² R. Gassauer, *Teracote sucevene*, în *BCMI*, XXVIII, 1935, p. 145–164, fig. 1–40; M. Nicorescu, *Noi descoperiri de ceramică ornamentală din secolele XV–XVI la Suceava*, în *ArhMold*, IV, 1966, p. 317–326, fig. 1–6; Eug. Neamțu, *Contribuții la cunoașterea stemei dezvoltate a Moldovei în epoca lui Ștefan cel Mare*, în *ArhMold*, VI, 1969, p. 329–334, fig. 1, 2; *eadem*, *Ceramica decorativă polono – lituaniană de la Curtea Domnească din Iași*, în *SCIV*, 21, 1970, 4, p. 697–703, pl. I; *eadem*, *Contribuții la cunoașterea motivelor ceramicii ornamentale medievale moldovenești*, în *SCIVA*, 25, 1974, 3, p. 309–313, fig. 1; *eadem*, *Cahle cu reprezentarea profetului David descoperite la Baia*, în *SCIVA*, 25, 1974, 4, p. 473–476, fig. 1; L. Bătrîna și A. Bătrîna, *Elemente decorative în ceramica monumentală de la Baia (jud. Suceava)*, în *Suceava*, XI–XII, 1984–1985, p. 147–172, fig. 1–9; *idem*, *Unele considerații cu privire la stema dinastică a Moldovei în vremea lui Ștefan cel Mare*, în *AIIA*, Iași, XXIV/1, 1987, p. 101, fig. 1, 2; *idem*, *Legenda „eroului de frontieră” în ceramica monumentală din Transilvania și Moldova*, în *SCIVA*, 41, 1990, 2, p. 172–178, fig. 4, 7–12; P. V. Batoriuc, *Cahle din secolul al XV-lea decorate cu scene inspirate din viața cavalerescă*, în *Suceava*, XIII–XIV, 1986–1987, p. 147–154, fig. 1–5; *eadem*, *Cahle cu Sfântul Gheorghe descoperite la Suceava*, în *SCIA*, AP, 39, 1992, p. 33–40, fig. 1–3; *eadem*, *Cahle de la curțile domnești din Moldova*, în *Suceava*, XX, 1993, p. 71–79, fig. 1–7; *eadem*, *Cahle decorate cu subiecte religioase*

Ne propunem, în cele ce urmează, prezentarea acelor elemente animaliere care apar reprezentate pe cahlele figurate descoperite în teritoriul cuprins între Carpați și Nistru.

De la început trebuie făcută precizarea că nu ne vom limita în tratarea subiectului propus, doar la studierea cahlelor decorate cu motive zoomorfe, ci vom aduce în discuție și acele cahle, indiferent de tema ornamentală, care conțin elemente animaliere și ne referim la subiectele heraldice, religioase, fabulele și povestirile cu animale, eposul cavaleresc și viața de curte.

Din punctul de vedere al formei constructive și al rolului jucat în structura sobei, cahlele pe care se întâlnesc elemente animaliere se pot grupa în mai multe tipuri, conform tipologiei propuse de Paraschiva Victoria Batariuc: VIII A-cahle pătrate, fără picior de montare, decor în relief⁴; VIII B a-cahle pătrate, picior de montare tronconic, decor în relief⁵; VIII B b-cahle pătrate, picior de montare tronconic cu decor traforat⁶; IX A-cahle dreptunghiulare, fără picior de montare, decor în relief⁷; IX B a-cahle dreptunghiulare cu chenar dispus oblic față de câmp, picior de montare semicilindric, decor în relief⁸; IX B b-cahle dreptunghiulare, chenar dispus oblic față de câmp, picior de montare semicilindric, decor traforat⁹; IX C a-cahle dreptunghiulare, picior de montare semicilindric, decor în relief¹⁰; IX C c-cahle dreptunghiulare, picior de montare semicilindric, decor realizat în tehnicile *sgraffito* și *champlevé*¹¹; IX D-cahle dreptunghiulare, picior de montare rectangular, scurt, decor în relief¹²; XVIII-cahle de coronament în formă de animale¹³. Cahlele pătrate erau utilizate în general la compunerea camerei de ardere, cele dreptunghiulare cu picior de montare semicilindric la camera de încălzire, în timp ce cahlele fială, în formă de figurine, contribuiau la alcătuirea coronamentului sobelor gotice.

Decorul cahlelor, în marea majoritate a cazurilor realizat în relief mai mult (*bassorelief*) sau mai puțin accentuat (*mèplat*), a fost obținut prin imprimare cu ajutorul tiparului, pentru sublinierea unor detalii fiind folosite incizia și excizia. Se cunosc și cahle cu suprafața traforată, obținute, de asemenea, cu ajutorul tiparului, cât și altele, cu decorul în *mèplat*, realizat în tehnicile *sgraffito* și *champlevé*. Cele mai frecvente sunt cahlele nesmălțuite – deoarece erau mai ieftine –, dar se întâlnesc și exemplare acoperite cu angobă alb-roșietică sau gălbuie, cât și altele smălțuite în verde, galben și brun, într-o diversitate de nuanțe datorate atât dozării coloranților, cât și arderii¹⁴.

Animalele reprezentate pe cahlele decorate cu motive zoomorfe pot fi grupate în două mari categorii: reale și fantastice, fără ca granițele dintre cele două lumi să fie precis conturate. Modul de reprezentare al animalelor figurate pe cahle nu este în cele mai frecvente dintre cazuri întru-totul conform cu realitatea zoologică. De cele mai multe ori animalele întâlnite pe cahle sunt adevărate *puzzle*, realizate din elemente compozite preluate de la specii diverse, creându-se reprezentări întru-totul neconforme, care însă erau socotite egale cu cele reale și pe care doar noi, oamenii moderni, datorită cunoștințelor noastre le considerăm fantastice. Aici trebuie făcută precizarea că, pentru oamenii din evul mediu, ființele pe care noi le considerăm fabuloase aveau o existență pe care nu o contesta nimeni fiind la fel de reale ca și cele întâlnite în viața de zi cu zi.

Printre cele mai vechi cahle figurate din Moldova, decorate cu reprezentarea unui animal care prezintă caracteristici compozite, se numără cele descoperite în locuința domnească de la Vaslui¹⁵, ridicată în timpul

descoperite în Moldova, în *AT*, IV, 1994, p. 115–134, fig. 1–8; eadem, *Ceramică monumentală descoperită la curți boierești din județul Suceava*, în *SCIVA*, 45, 1994, 1, p. 71–83, fig. 1–3; eadem, *Elemente heraldice pe cahle descoperite în Moldova (secolele XV–XVI)*, în *ArhGen*, II (VII), 1995, 1–2, p. 315–330, fig. 1–13; eadem, *Cahle descoperite în locuințe de orășeni de la Suceava*, în *ArhMed*, I, 1996, p. 69–106, fig. 1–19; eadem, *Cahle de coronament din Moldova (secolele XIV–XV)*, în *ArhMold*, XX, 1997, p. 127–151, fig. 1–14; eadem, *Cahle cu reprezentări de cavaleri din secolele XVI–XVII descoperite în Moldova*, în *SCIVA*, 49, 1998, 2, p. 195–205, fig. 1–3; eadem, *Cahle cu reprezentări de cavaleri din Moldova. Secolele XV–XVI*, în *ArhMold*, XXII, 1999, p. 125–145, fig. 1–10; R. Popovici, *Despre motivele decorative de pe cahlele din secolul al XV-lea descoperite la Borniș, jud. Neamț*, în *ArhMold*, XXI, 1998, p. 165–179, fig. 1–4.

³ P.V. Batariuc, *Cahle din Moldova medievală. Secolele XIV–XVII*, Suceava, 1999.

⁴ *Ibidem*, p. 87, fig. 1/23.

⁵ *Ibidem*, p. 87–88, fig. 1/24.

⁶ *Ibidem*, p. 88, fig. 1/25.

⁷ *Ibidem*, p. 88, fig. 1/28.

⁸ *Ibidem*, p. 89, fig. 1/29.

⁹ *Ibidem*, p. 89, fig. 1/30.

¹⁰ *Ibidem*, p. 89, fig. 1/31.

¹¹ *Ibidem*, p. 90, fig. 1/33.

¹² *Ibidem*, p. 90, fig. 1/35.

¹³ *Ibidem*, p. 95, fig. 1/68.

¹⁴ *Ibidem*, pp. 78–79.

¹⁵ Al. Andronic, *Unele probleme referitoare la feudalismul de contact și cultura medievală din Moldova în secolul al XV-lea*, în *MemAntiq*, IX–XI, 1977–1979, p. 284, fig. 1.

domniei lui Ștefan al II-lea, cel care între 1435 și 1442 și-a fixat aici reședința. Este vorba de reprezentarea unui animal *passant*, cu un cap ovoidal, un gât cilindric care se continuă cu un corp suplu acoperit în partea anterioară și în zona picioarelor posterioare cu linii verticale și pete, cu labe prea masive în raport de rest, prevăzute cu gheare puternice, terminat cu o coadă neverosimil de lungă, ce descrie două volute. Această reprezentare a fost considerată a fi cea a unui ghepard (*Acinonyx jubatus*), deși forma de tratare este cu totul neconformă, singurele detalii care fac trimitere la specia respectivă fiind doar petele, care însă, nu apar desenate pe întreg corpul, ca în cazul acestei specii. Tot atât de bine, în cazul fragmentelor de cahle de la Vaslui – motivul decorativ fiind reconstituit grafic – este posibil să ne găsim în fața reprezentării unui leu (?) (*Panthera (Leo) leo*) sau a unui leopard (*Panthera (Panthera) pardus*), liniile și punctele din partea anterioară a corpului putând să sugereze coama leului (fig. 1/4). Stilizarea excesivă face ca o determinare precisă a animalului figurat pe cahlele de la Vaslui să fie imposibilă, și putem doar să spunem că ne găsim în fața unei feline de talie mare.

În grupul de locuințe aflate în zona de nord a Curții Domnești de la Suceava, distruse de incendiul din vara anului 1476, peste care mai apoi s-a construit zidul nordic al palatului lui Ștefan cel Mare¹⁶ au fost descoperite cahle și fragmente de cahle decorate cu un animal real și anume cerbul roșu mascul (*Cervus elaphus*)¹⁷. În câmpul cahlei, încadrat de doi copaci stilizați, a fost reprezentat un cerb pășind lent spre dreapta. Cerbul a fost figurat cu un cap oval, împodobit de coarne rămuroase, nu cu totul conforme și totodată nefiind reprezentată partea distală, coroana, un gât subțire, un trup masiv, ușor umflat în partea anterioară, terminat cu o coadă subțire și destul de lungă, neconformă, cu picioarele anterioare groase și scurte, iar cele posterioare lungi și gracile (fig. 1/6).

De la Iași, din zona fostei mănăstiri Sfântu Sava provine un fragment de cahă pe care au fost figurați doi cerbi afrontați, în mișcare¹⁸. Cerbul din dreapta cahlei, singurul păstrat, a fost corect figurat, putând fi făcută precizarea că ne găsim în fața reprezentării unui cerb roșu mascul (*Cervus elaphus*), dar prezentând aceleași caracteristici ale coarnelor ca la exemplarul descris mai sus (fig. 1/1).

În perioada interbelică, pe strada Dragoș Vodă din Suceava a fost descoperit un fragment de cahă – astăzi pierdut – cu reprezentarea unui căprior mascul (*Capreolus capreolus*) păscând¹⁹, coarnele fiind destul de conforme (fig. 1/2).

În colecția Romstorfer, formată din obiecte descoperite cu ocazia lucrărilor de degajare a zidurilor Cetății de Scaun de la Suceava, efectuate în perioada 1895–1904, se păstrează câteva fragmente de cahle, de mici dimensiuni, pe care au fost redată o pasăre cu penele înfoiate²⁰, poate un galinaceu (fig. 2/6), un pește cu corpul relativ lat²¹ (fig. 2/4) și un câine având un cap rotund și bot scurt²² (fig. 2/5).

Din secolul XVII datează cahla fragmentară descoperită la Iași, în zona Halelor Centrale²³ cu reprezentarea unui animal *rampant*, extrem de stilizat, cu corpul având partea anterioară acoperită cu pete circulare, posibil un leu (fig. 1/5).

Alte fragmente de cahle datând din secolul XVII provin de la Suceava. Astfel în colecția Romstorfer se păstrează un fragment de cahă pe care este figurat un leu cu aspect canin, de tip oriental, cu o coamă redată sub forma unor hașuri și o coadă excesiv de lungă, căreia nu i se vede zona vârfului și care se încolățește printre picioare, pășind spre stânga²⁴ (fig. 1/3). Alte două fragmente, descoperite într-o construcție considerată a fi bolnița zidită de Anastasie Crimca în apropierea Curții Domnești²⁵, au fost decorate, unul probabil cu un lup (*Canis lupus*) alergând, cu botul căscat²⁶ (fig. 2/7), iar cel de al doilea cu o pasăre cu un corp voluminos, cu o coadă bogată și picioare subțiri, posibil un păun (*Pavo cristatus*)²⁷ (fig. 2/8).

Mai numeroase și diversificate se dovedesc a fi cahlele și fragmentele de cahle pe care au fost înfățișate animale fantastice.

¹⁶ M. D. Matei, E. I. Emandi, *Cetatea de Scaun și Curtea Domnească din Suceava*, București, 1988, p. 144.

¹⁷ *Ibidem*, fig. 25.

¹⁸ N. N. Pușcașu, V.M. Pușcașu, *op. cit.*, fig. 28.

¹⁹ R. Gassauer, *op. cit.*, p. 162, fig. 36.

²⁰ P. V. Batariuc, *op. cit.*, p. 106, fig. 35/5.

²¹ *Ibidem*, p. 106, fig. 35/2.

²² *Ibidem*, fig. 35/3.

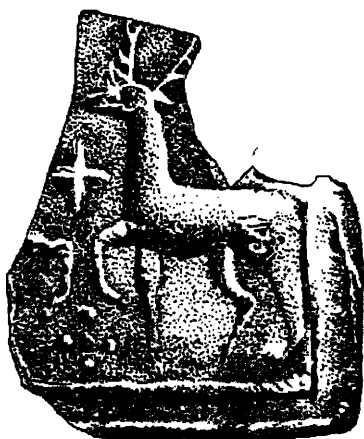
²³ Al. Andronic, *Iașii până la mijlocul secolului al XVII-lea. Geneză și evoluție*, Iași, 1986, fig. 25/2.

²⁴ R. Gassauer, *op. cit.*, p. 162, fig. 37.

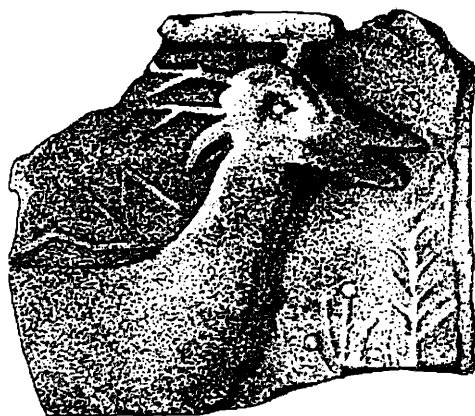
²⁵ E. I. Emandi, M. St. Ceaușu, *Contribuții de morfologie urbană la cunoașterea istoriei orașului Suceava, 1388–1988*, în *Suceava*, XV, 1988, p. 130–131.

²⁶ P. V. Batariuc, *Cahle descoperite în locuințe de orășeni de la Suceava*, în *ArhMed*, I, 1996, p. 81, fig. 7/2 (se va cita în continuare *Cahle în locuințe...*).

²⁷ *Ibidem*, p. 81, fig. 7/3.

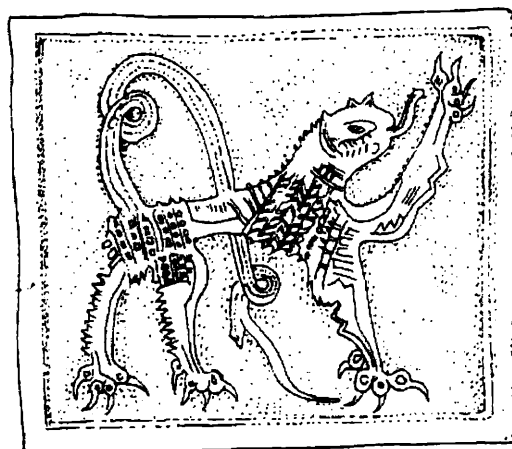
1

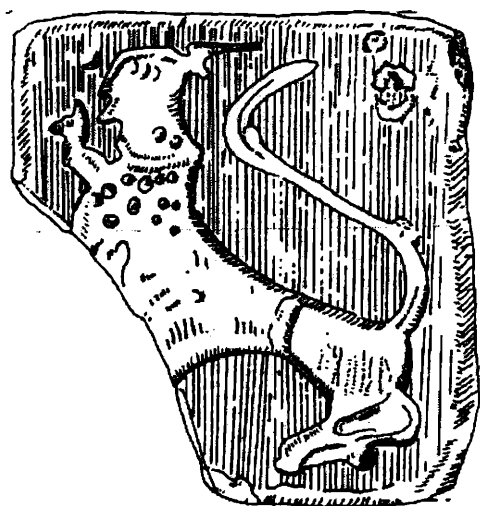
2

3

4

5

6

Fig. 1. Fragmente de cahle descoperite la Iași, după N. N. Pușcașu, V. M. Pușcașu (1), Al. Andronic (5), Suceava, după R. Gassauer (2, 3), cahlă descoperită la Vaslui, după Al. Andronic (4), cahlă descoperită la Suceava, după M. D. Matei, E. I. Emandi (6).

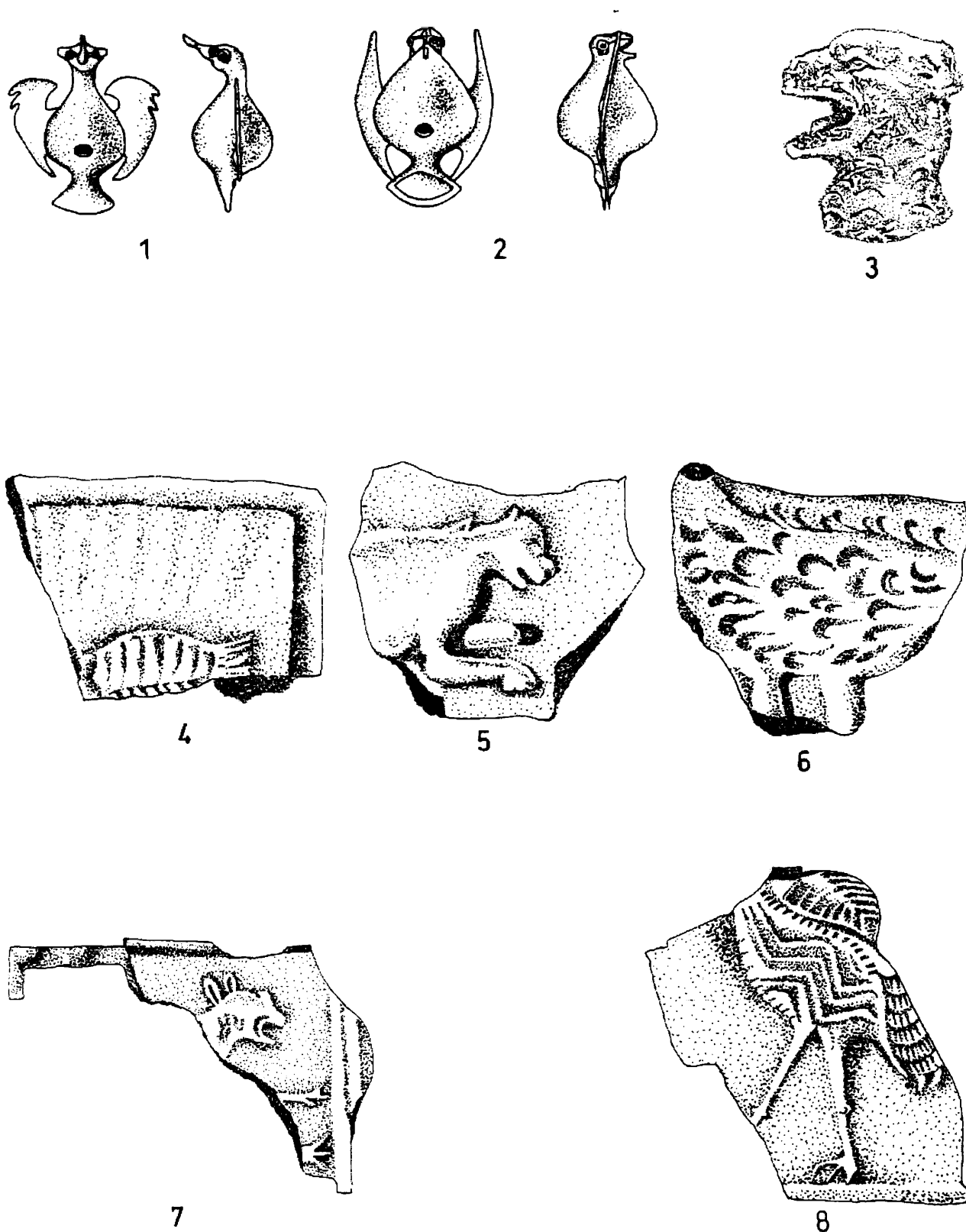

Fig. 2. Cahle și fragmente descoperite la Suceava, după R. Popa, M. Mărgineanu-Cârstoiu (1, 2); fragment de cahlă descoperit la Suceava, după E. I. Emandi (3), fragmente de cahle descoperite la Suceava, după P. V. Batariuc (4 - 8).

Între cele mai timpurii cahle figurate cu reprezentări zoomorfe se numără cele descoperite în grupul de locuințe de pe latura de nord a Curții Domnești din Suceava, distruse de incendiul din timpul campaniei sultanului Mehmed al II-lea în Moldova în anul 1476²⁸. Pe o cahlă a fost redat un Grifon *passant* cu un trup de felină, aripi desenate ca o succesiune de arce de cerc curbate spre spate, coada cu aspect vegetal, amintind crinii angevini stilizați, labe scurte și terminate cu degete lungi, crestate²⁹ (fig. 3/6).

Din același grup de locuințe aflate pe latura de nord a Curții Domnești de la Suceava³⁰, precum și din locuința L V din zona de nord-est a bisericii catolice de la Baia³¹ provin cahle și fragmente de cahle pe care a fost figurată o Manticora³², cu un chip omenesc purtând o coroană cu trei fleuroni și un trup de felină, suplu, mult alungit, înaripat și terminat cu o coadă lungă și răsucită și care are la vârf un ciorchine, care se contopește cu ornamentul vegetal stilizat care acoperă partea superioară a cahleii, și picioare cu copite bifurcate (fig. 3/4).

În „casa domniei” de pe Câmpul Șanțurilor³³, dar și în locuințele unor orășeni aflate pe străzile Dimitrie Dan³⁴ și Petru Rareș³⁵ de la Suceava au fost descoperite cahle cu o altă reprezentare a Manticoarei, figurată cu un trup de taur cu atribute virile, cu aripi mari, deschise, cu penele atent desenate, cu un chip de om cu fața ovală, încadrată de firele de păr care-l înconjoară ca niște raze și purtând o coroană cu cinci fleuroni. Coadă, lungă și răsucită, se termină cu un nod masiv, cu trei ramificații. Picioarele au fost prevăzute cu gheare despicate (fig. 4/6).

Pe cahlele și fragmentele de cahle descoperite la Cetatea de Scaun³⁶, Șipot-Suceava³⁷ și în grădina fostei mănăstiri de călugărițe de la Pătrăuți³⁸ a fost reprezentat un grifon, un animal cu trup de leu, cu o coadă bogată până la jumătatea spatelui, cu atribute virile, coadă cu aspect vegetal, aripi asemănătoare cu niște arce de cerc terminate cu gheare puternice și cap de pasăre de pradă cu urechi asemănătoare celor de lup, purtând o coroană cu trei fleuroni (fig. 3/3).

De la sfârșitul secolului XV și începutul celui următor datează o cahlă descrisă de Gassauer³⁹, astăzi pierdută, pe care a fost redată o pasăre masivă, cu capul împodobit cu un moț de pene ca de egretă, ciocul drept și căscat, gâtul lung și un corp ovoidal, ce amintește pe cel de lebădă (*Cignus*), picioare puternice, terminate cu gheare (fig. 4/5). În colecția Romstorfer⁴⁰ se păstrează un fragment de cahlă cu o reprezentare asemănătoare, fără a fi identică (fig. 4/3). Tot o pasăre fantastică, cu picioare foarte scurte, cu gheare puternice și trupul segmentat, amintind de o insectă gigantică, a fost figurată pe un fragment de cahlă descoperit pe Câmpul Șanțurilor de la Suceava⁴¹ (fig. 4/2).

De la Cetatea de Scaun a Sucevei⁴² și din zona bisericii Sfântul Nicolae din Rădăuți⁴³ provin câteva fragmente de cahle pe care a fost reprezentat un animal fantastic ce amintește de un dragon chinezesc, cu coama bogată, capul prelung cu urechi ascuțite și ciulite, ochii migdalați, nările fremătând, botul căscat lăsând să se vadă un șir de dinți ascuțiți pe falca inferioară și o pereche de colți încovoiați pe cea superioară. De una din labele anterioare, terminate cu gheare ascuțite este prins un animal cu botul lung - un câine (?) (fig. 4/1).

O altă reprezentare fantastică prezentă pe cahle descoperite la Curtea Domnească de la Hârlău este și sirena⁴⁴. În câmp a fost figurată o pasăre având un cap de om văzut din profil, ce se continuă cu un gât gros și un corp prelung terminat cu o coadă răsucită în spirală. Aripile, deschise, redate sub forma unor linii frânte paralele între ele, sugerează impresia de mișcare, de zbor⁴⁵ (fig. 3/5).

²⁸ *Ibidem*, p. 82, fig. 9/2.

²⁹ J. P. Clebért, *Bestiar fabulos. Dicționar de simboluri animaliere*, București, 1995, p. 140–142.

³⁰ P. V. Batariuc, *op. cit.*, p. 81, fig. 8/4.

³¹ Inedite, în colecțiile Complexului Muzeal Bucovina, Suceava.

³² J. P. Clebért, *op. cit.*; pp. 182–183.

³³ R. Popa, M. Mărgineanu – Cârstoiu, *op. cit.*, p. 51, fig. 27, 29.

³⁴ P. V. Batariuc, M. Andronic, *Descoperiri arheologice la Suceava – Contribuții la cunoașterea topografiei orașului medieval*, în *Suceava*, XVII–XIX, 1990–1992, p. 48.

³⁵ M. D. Matei și Em. Emandi, *O casă de orășean din secolul al XV-lea de la Suceava*, în *SCIIVA*, 28, 1977, 4, p. 569, fig. 9/1 (se va cita în continuare *O casă de orășean...*).

³⁶ Inedite, în colecțiile Complexului Muzeal Bucovina, Suceava.

³⁷ P. V. Batariuc, *op. cit.*, p. 82.

³⁸ Eadem, *Cahle din Moldova medievală. Secolele XIV–XVII*, Suceava, 1999, p. 107, fig. 32/5.

³⁹ R. Gassauer, *op. cit.*, p. 162–163, fig. 40.

⁴⁰ P. V. Batariuc, *op. cit.*, p. 107, fig. 37/2.

⁴¹ *Ibidem*, fig. 37/1.

⁴² R. Gassauer, *op. cit.*, p. 162, fig. 39.

⁴³ P. V. Batariuc, *op. cit.*, p. 107.

⁴⁴ B. Slătineanu, *Trei plăci de ceramică din secolul al XVI-lea*, în *RIR*, V–VI, 1935–1936, fig. 1.

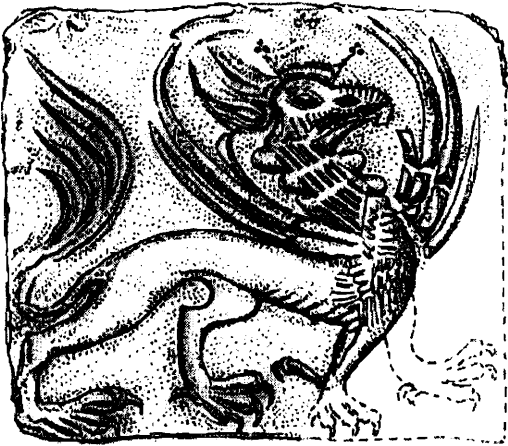
⁴⁵ J. P. Clebért, *op. cit.*; p. 256–262.

1

2

3

4

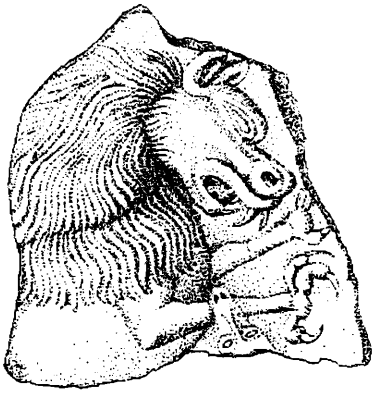

5

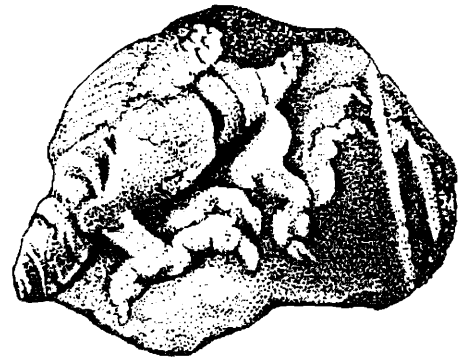

6

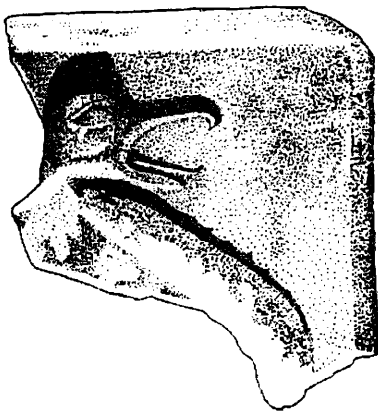
Fig. 3. Cahle descoperite la Suceava, după R. Popa, M. Mărgineanu-Cârstoiu (1), M. D. Matei, E.I. Emandi (4, 6), Hârlău, după B. Slătineanu (2, 5), Pătrăuți, după P.V. Batriuc (3).

1

2

3

4

5

6

Fig. 4. Fragmente de cahle descoperite la Suceava, după R. Gassauer (1), P. V. Batariuc (2, 3); fragment de cahlă provenit din nordul Moldovei, după B. Slătineanu (4), cahle descoperite la Suceava, după R. Gassauer (5), R. Popa, M. Mărgineanu-Cârstoiu (6).

Melusina, ființa hibridă, jumătate animal, jumătate om⁴⁶ apare figurată pe cahle și fragmente de cahle descoperite la Cetatea de Scaun⁴⁷, „casa domniei”⁴⁸, casa din zona „B”⁴⁹ de pe Câmpul Șanțurilor de la Suceava, curtea lui Luca Arbure de la Arbore⁵⁰, Curtea Domnească de la Vaslui⁵¹, Iași⁵², Curtea Domnească de la Hârlău⁵³. Se pot distinge două variante în funcție de reprezentarea părții umane a acestui personaj fantastic. Astfel, pe cahlele de la Suceava, Arbore, Vaslui, și Iași a fost figurat un personaj, încoronat, cu o față ovală cu pomeți proeminenți marcați, îmbrăcat cu o tunică cu falduri dese strânsă în talie de o centură și având în loc de picioare două trupuri de pește cu solzi mari și terminate cu cozi în evantai (fig. 3/1). Cea de a doua variantă apare figurată numai pe cahlele de la Hârlău. Aici a fost reprezentat un personaj feminin îmbrăcat cu o rochie cu falduri dese sub care se conturează sânii rotunzi, în loc de picioare având două corpuri tot de pește, desenate cu solzi proeminenți, aripioare dorsale și cozi bifurcate (fig. 3/2).

Din secolul XVII datează fragmentele de cahle descoperite la Orheiul Vechi⁵⁴, cu reprezentarea unei Manticore stilizate (fig. 7/3), precum și cel păstrat în colecția Barbu Slătineanu și provenind din Moldova de nord⁵⁵, cu un grifon cu cap de cocoș(?), gât comat, trup înaripat de felină, picioare de cocoș cu pinten, și coadă lungă terminată cu o floare de lealea (fig. 4/4).

Un loc aparte printre reprezentările zoomorfe îl ocupă cele de pe cahlele cu decor realizat în tehnicile *sgraffito* și *champlevé*, descoperite în „casa domniei” de la Suceava. Au fost figurate atât animale reale cât și fantastice, încadrate de un bogat decor vegetal, mai cu seamă vrejuri cu palmete și semipalmete, ramuri cu frunze, flori, ghinde. Dintre animalele reale se întâlnesc două păsări gracile, cu aripile și coada prelungi, plasate în medalioane realizate din vrejuri⁵⁶ (fig. 6/1), în timp ce pe o altă cahlă având câmpul divizat în două registre de o friză de palmete, în registrul superior a fost figurată o cămilă cu două cocoase – bactriană (*Camelus bactrianus*) și un ciudat chip omenesc, tratat din profil; în registrul inferior se găsește un elefant, probabil african (*Loxodonta africana oxiotis*), având în vedere urechile mari și ascuțite⁵⁷ (fig. 6/3). Pe un fragment de cahlă decorat cu vrejuri, semipalmete și un boboc de floare a fost reprezentat poate un cocor (*Grus grus*), cu capul rotund, ciocul relativ scurt și destul de gros, dar cu gâtul foarte alungit și curbat, purtând pe cap o coroană cu trei fleuroni⁵⁸ (fig. 5/1). Pe altă cahlă, în registrul superior a fost figurată o pasăre cu un cioc lung și curbat, capul cu un moț de pene, aripi mari, deschise și picioare terminate cu gheare puternice, sugerând o pasăre de pradă, probabil o acvilă, iar în registrul inferior un porc mistreț (*Sus scrofa*), având capul cu un bot prelung, caracteristic, urechi mici, ascuțite, părul de pe spinare zburlit și picioare lungi oarecum neconforme, terminate cu copite⁵⁹ (fig. 6/2). În cazul altei cahle în registrul superior se găsește o cămilă, poate un dromader (*Camelus dromedarius*), cu un gât lung și încovoiat, o cocoasă la greabăn și picioare terminate cu două degete prevăzute cu copite, iar în registrul inferior o pasăre cu aripile deschise și gheare puternice, amintind o pasăre de pradă⁶⁰ (fig. 5/3). Pe o altă cahlă, în registrul superior a fost reprezentat un hipogrif, un patruped cu trup ca de cămilă, înaripat, cu capul mic, cu coarne scurte, picioarele anterioare terminate cu gheare și cele posterioare cu copite și o coadă foarte lungă, iar în registrul inferior o pasăre, păstrată fragmentar, a cărei siluetă, dar și mișcare, cu gâtul lung, aplecat grațios spre piept, amintește de o pasăre acvatică, posibil o lebădă (*Cignus*)⁶¹ (fig. 5/4). Pe o cahlă întreagă, în registrul superior a fost desenată o pasăre cu capul terminat cu un cioc scurt, gâtul întins și aripile deschise, ce amintesc o acvilă, o coadă lungă și aceleași picioare terminate cu gheare puternice, în timp ce în registrul inferior se află o apariție fantastică, un

⁴⁶ *Ibidem*, p. 192–193.

⁴⁷ P. V. Batariuc, *op. cit.*, p. 107.

⁴⁸ R. Popa, M. Mărgineanu – Cârstoiu, *op. cit.*, p. 51, fig. 28.

⁴⁹ P. V. Batariuc, *op. cit.*, p. 107.

⁵⁰ P. Oprea, *Urme ceramice de la casele hatmanului Luca Arbore*, în *SCIA*, 2, 1965, p. 329–330.

⁵¹ Al. Andronic, R. Popescu, *Șantierul arheologic Vaslui. Principalele rezultate ale săpăturilor din 1979 de la Curtea Domnească*, în *Acta MM*, II, 1980, fig. 3/1.

⁵² N. N. Pușcașu, V. M. Pușcașu, *op. cit.*, fig. 23.

⁵³ B. Slătineanu, *Ceramica feudală românească și originile ei*, București, 1958, p. 190, fig. 82.

⁵⁴ P. Bârnea, P. V. Batariuc, *Cahle descoperite în Moldova dintre Prut și Nistru*, în *ArhMold*, XVII, 1994, p. 282, fig. 4/3.

⁵⁵ B. Slătineanu, *op. cit.*; p. 190, fig. 78.

⁵⁶ R. Popa, M. Mărgineanu – Cârstoiu, *op. cit.*, p. 59, fig. 37.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 71, fig. 52.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 78, fig. 63.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 62, fig. 80.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 71, fig. 53.

⁶¹ *Ibidem*, p. 60, fig. 39.

personaj cu cap de bărbat purtând o beretă de nobil venețian, din gura căruia crește un vrej de flori și ghinde. Capul se continuă cu un gât lung și subțire urmat de un corp umflat, greoi, cu aripile strânse și picioare terminate cu gheare puternice – o harpie de sex masculin (?)⁶² (fig. 6/5). Pe cahle fragmentare au fost reprezentați o sirenă⁶³ (fig. 5/6) sau un grifon cu capul cu un cioc încovoiat, urechi ascuțite, gheare puternice și aripile strânse pe spate⁶⁴ (fig. 6/6).

În același registru al animalelor fantastice trebuie grupate și cahalele fială, utilizate la realizarea coronamentului sobelor gotice, descoperite deocamdată numai la Suceava și ne referim la fragmentul de cahlă în formă de cap de grifon puternic stilizat, cu întreaga suprafață acoperită cu pene desenate cu niște arce de cerc care se repetă, de la Șipot⁶⁵ (fig. 2/3), și cahalele și fragmentele de cahle din „casa domniei”⁶⁶. Cahlele din „casa domniei” au fost modelate sub forma unor păsări cu un corp globular și aripi asemănătoare unor arce de cerc, gâturi destul de lungi, terminate fie cu capete ireale (fig. 2/2), dar și altele amintind păsări reale cum ar putea fi porumbelul (*Columba*) (fig. 2/1) ori cocoșul (*Gallus*).

Trebuie să amintim faptul că o serie de motive ornamentale întâlnite pe cahalele cu decor zoomorf apar și pe discurile ceramice smălțuite care împodobeau sau mai împodobesc încă paramentele unor edificii laice sau ecleziastice construite în perioada 1487-1496: leul „rampant”, cerbul, cerbul cu o funie legată de gât, grifonul, manticora, melusina, pe discuri apărând în plus față de cahle și doi balauri cu gâturile și cozile încheștate în luptă, capul de bour ca *cimier* al coifului încadrat de unul sau doi pseudotenanți, rozeta tip „morișcă” sau „vârtej”⁶⁷.

Fără a fi prea numeroase, dar formând o grupă distinctă se dovedesc a fi cahalele cu motive zoomorfe inspirate de opere literare, fabule și povestiri cu animale, dar și povestiri moralizatoare.

Printre cele mai timpurii cahle pe care este ilustrată o fabulă sau o poveste cu animale se numără exemplarele provenite din locuința L IV din partea nord-estică a bisericii catolice de la Baia, locuință care a funcționat între 1467–1476⁶⁸. Un tânăr elegant, însoțit de un câine de mici dimensiuni, îndreaptă o lance către un urs (*Ursus arctos*) figurat ridicat pe picioarele posterioare în poziție de atac, dar fiind totodată înarmat și el cu o ghioagă. Ursul a fost înfățișat cu un cap alungit, prevăzut cu urechi mici, un gât scurt și gros și un corp masiv și pântecos, terminat cu o mică coadă neconformă (fig. 7/6). Scena a fost considerată de către descoperitorii ca fiind o vânatoare⁶⁹, fără a se ține seama de amănuntul semnificativ că la vânatoare animalul nu poate fi înarmat.

Aproximativ contemporane sunt fragmentele de cahle din colecția Romstorfer⁷⁰, dar și cele descoperite pe strada Mitropolit Dosoftei⁷¹ și în grupul de locuințe distruse de incendiul din anul 1476 peste care s-a construit zidul de nord al Curții Domnești de la Suceava⁷², pe care a fost figurată o vulpe (*Vulpes vulpes*), îmbrăcată într-o rasă de călugăr și ținând într-o mână rozariul și cu cealaltă sprijinindu-se într-un toiag, care predică unor evlavioase găște (*Anser*) strânse într-un țarc (fig. 7/2).

Din ultimele două decenii ale secolului XV datează mai multe cahle și fragmente de cahle descoperite la Cetatea de Scaun⁷³, casa din zona „B”⁷⁴ și „casa domniei” de pe Câmpul Șanțurilor⁷⁵, în locuințe de orășeni de pe străzile Nicolae Bălcescu⁷⁶, Petru Rareș⁷⁷ și Dimitrie Dan⁷⁸ de la Suceava, pe care a fost înfățișat un cerb roșu

⁶² *Ibidem*, p. 68-71, fig. 51.

⁶³ *Ibidem*, p. 68, fig. 49.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 68, fig. 48.

⁶⁵ E. I. Emandi, *Un fragment de cahlă din secolul al XV-lea necunoscut în Moldova*, în *ActaMM*, V–VI, 1983–1984, p. 387–390, fig. 1/1.

⁶⁶ R. Popa, M. Mărgineanu – Cârstoiu, *op. cit.*, p. 93–95, fig. 79.

⁶⁷ P. V. Batariuc, *Decorul ceramic al monumentelor din Moldova medievală (secolele XIV–XVII)*, în *SCIAAP*, 42, 1995, p. 3–17, fig. 1–3.

⁶⁸ L. Bătrîna și A. Bătrîna, *Elemente decorative în ceramica monumentală de la Baia (jud. Suceava)*, în *Suceava*, XI–XII, 1984–1985, p. 148–149, 150–153, fig. 2;

⁶⁹ *Ibidem*, p. 166.

⁷⁰ P. V. Batariuc, *Motive decorative de inspirație literară pe cahle din secolele XV–XVI descoperite în Moldova*, în *AT*, V, 1995, p. 111–112.

⁷¹ *Ibidem*.

⁷² M. D. Matei, E. I. Emandi, *Cetatea de Scaun și Curtea Domnească din Suceava*, București, 1988, p. 144; P.V. Batariuc, *op. cit.*, p. 111–112, fig. 1/1.

⁷³ Inedite, în colecțiile Complexului Muzeal Bucovina, Suceava.

⁷⁴ P. V. Batariuc, *op. cit.*, p. 112.

⁷⁵ R. Popa, M. Mărgineanu – Cârstoiu, *op. cit.*, p. 48, fig. 25.

⁷⁶ P. V. Batariuc, *op. cit.*, p. 112.

⁷⁷ M. D. Matei și Em. Emandi, *O casă de orășean...*, p. 576, fig. 8/1.

⁷⁸ P. V. Batariuc, M. Andronic, *op. cit.*, p. 48.

mascul (*Cervus elaphus*) având la gât o zgardă din verigi de mari dimensiuni de care este prins un vâl. Cerbul a fost figurat cu o statură impunătoare, cu capul împodobit cu o cunună de coarne rămuroase, nu cu totul conforme, susținut de un gât lung, corpul masiv, picioarele zvelte și puternice terminate cu copite despicate (fig. 7/7). Suntem de părere că ne găsim în fața ilustrării pe cahle a unei povești cunoscută din culegerea fraților Grimm, despre cei doi copii orfani, dintre care băiatul a fost transformat în cerb și salvat de devotamentul surorii sale, devenită între timp soția unui rege⁷⁹.

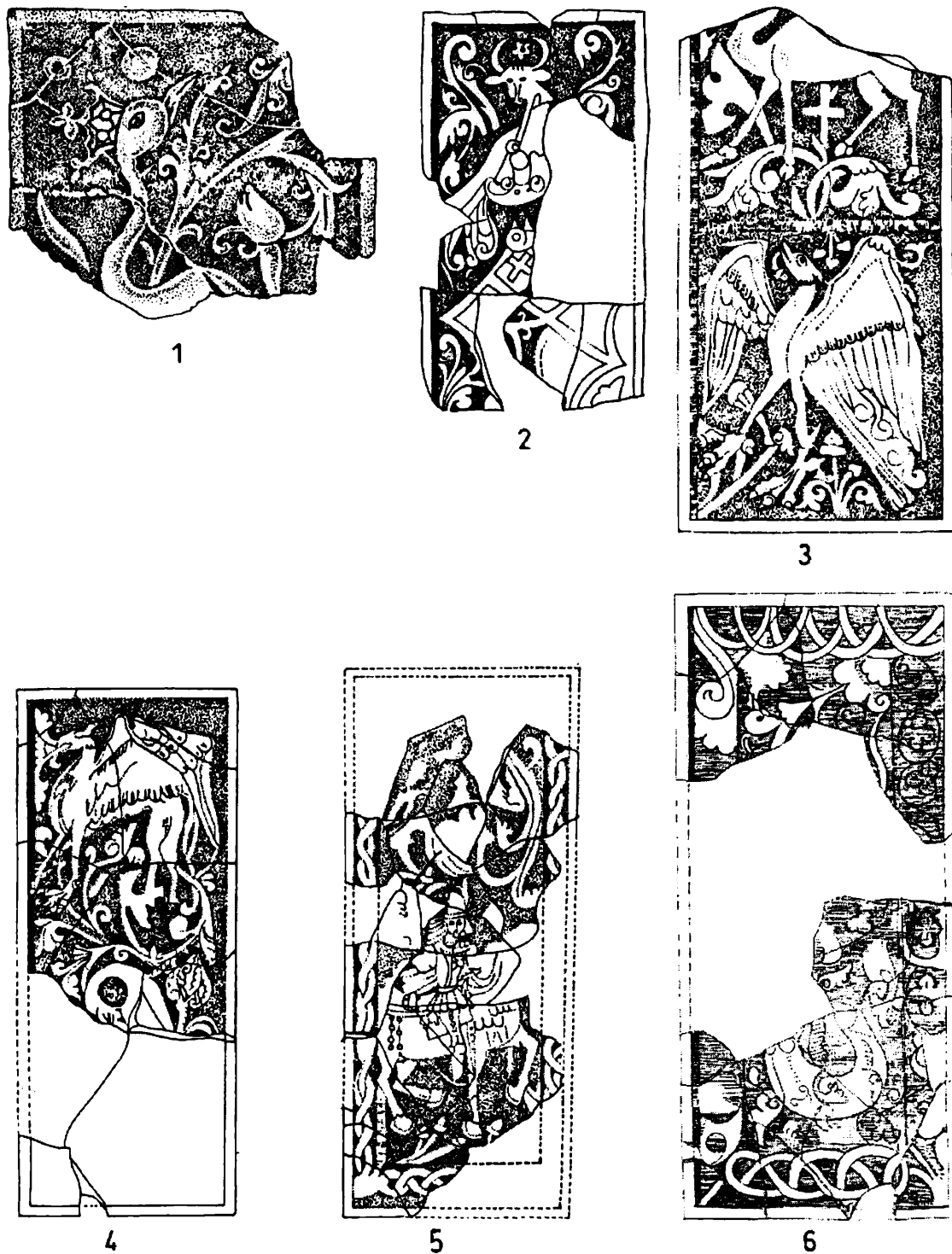

Fig. 5. Cahle fragmentare descoperite la Suceava, după R. Popa, M. Mărgineanu-Cârstoiu (1-6).

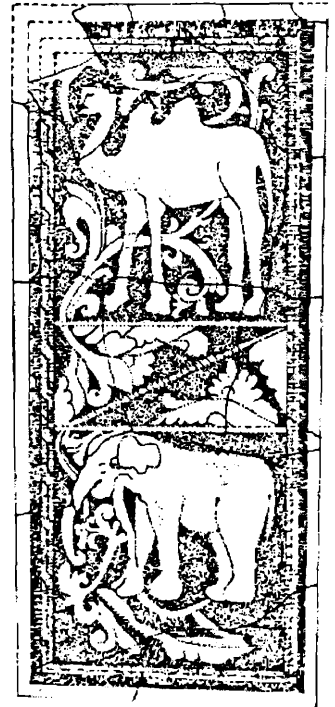
⁷⁹ P. V. Batariuc, *op. cit.*, p. 113.

1

2

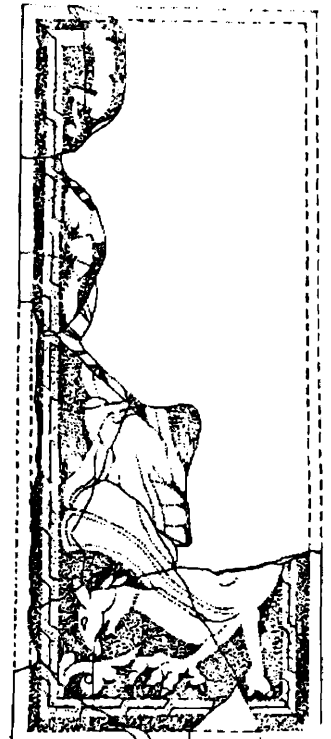
3

4

5

6

Fig. 6. Cahle descoperite la Suceava, după R. Popa, M. Mărgineanu-Cârstoiu (1-6).

Pe un fragment de cahlă de mici dimensiuni, făcând parte din colecția Romstorfer⁸⁰ și datând de la sfârșitul secolului XV, a fost reprezentat un cap de leu cu trăsături vagi antropoide, încadrat de o barbă cârlionțată care se împletește cu o coamă bogată (fig. 7/1). Descoperiri făcute aproape în întreaga Europă, care a cunoscut soba din cahlă⁸¹, ne permit să întregim scena reprezentată: pe un teren stâncos, un leu cu figura umană încadrată de o barbă cârlionțată și o coamă bogată își ține o labă petrecută pe după trunchiul unui copac. Leul cu chip de om hirsut ce păzește rădăcina unui arbore ne poate trimite la povestea *Frumoasa și Bestia*, despre prințul vrăjit, transformat în animal și mântuit de dragostea tinerei fete cu care se căsătorește și lângă care, după multe peripeții, își va găsi înfățișarea omenească și fericirea.

Pe o cahlă provenită de la Curtea Domnească din Vaslui⁸² și pe fragmente păstrate în colecția Romstorfer⁸³, constituită din obiecte descoperite la Cetatea de Scaun de la Suceava au fost figurați câte un leu bărbos așezat sub un copac, alături de care se află un alt copac ce rodește un fruct rotund, ca un dovleac, din care se desprinde un trup de om nud, puternic răsucit (fig. 7/5). Au fost îmbinate aici două povești, cea despre *Frumoasa și Bestia* și o alta, despre planta miraculoasă ce rodește ființe vii, din îndepărtata insulă *Wac – Wac*, numită așa după strigătele scoase de ciudatele creaturi, insula pomenită în basmele din *1001 de nopți*, dar și în scrieri savante sau însemnări de călătorie din evul mediu⁸⁴.

Un fragment de cahlă descoperit la Cetatea de Scaun a Sucevei⁸⁵ ilustrează, consideram noi, o poveste cu animale. Astfel, în partea inferioară a cahlăi a fost redat un pește cu corpul cilindric având capul prelungit cu maxilare foarte lungi și răsfrațe, apoi un animal (?), oarecum cu un chip uman, cu numeroase picioare care trimit la un miriapod, dar și cu o pereche de brațe, precum și un personaj cu o siluetă umană care pare să înoate ținând în mâini o spadă (fig. 7/4).

De la sfârșitul secolului XVI datează o cahlă descoperită în perimetrul fostei mănăstiri Sfântul Sava din Iași⁸⁶. Au fost figurați probabil un urs care cântă din cimpoi, un bovideu cu coarne scurte și groase ce bate toba și un animal cu trup de lup înaripat dansând (fig. 8/6). Interpretarea acestei scene este controversată. S-a susținut de către Alexandru Andronic că ne găsim în fața unor personaje umane mascate, ilustrând tradiții populare legate de jocurile cu măști prilejuite de Anul Nou, precum „Capra”, „Turcii”, „Cucii”⁸⁷, în timp ce Eugenia Neamțu a fost de părere că este vorba de animale cu îndeletniciri omenești, legate de credințele populare, prezente și în povești, după care, în noaptea Anului Nou animalele comunică între ele prin viu grai și au ocupații omenești⁸⁸, interpretare pe care ne-am însușit-o și noi⁸⁹.

O grupă restrânsă de cahlă cu decor zoomorf descoperite în Moldova prezintă, după opinia noastră, ilustrarea unor povestiri moralizatoare sau cu înțeles simbolic.

Pe două cahlă fragmentare descoperite în „casa domniei” de la Suceava⁹⁰, cu decorul realizat în tehnicile *sgraffito* și *champlevé*, au fost figurate câte o pasăre cu un gât lung, ce amintește o pasăre acvatică precum lebăda, care se pare că își sfășie pieptul cu ciocul (fig. 5/4, 6/4). Dacă interpretarea noastră este corectă, ne găsim în fața reprezentării pelicanului care își sfășie pieptul cu ciocul pentru a-și hrăni puii cu propriul sânge, o prefigurare simbolică a lui Iisus Christos care S-a jertfit pentru mântuirea noastră⁹¹.

Pe o cahlă datând de la sfârșitul secolului XV, provenind din zona cartierului Mihai Viteazu din Suceava⁹², un leu *rampant* cu coada lungă și stufoasă, amintind oarecum o plantă, este „atacat” de un mic animal diform, cu o coadă lungă tot cu aspect vegetal, care ține în labe o lance îndreptată spre „regele animalelor” (fig. 8/1).

⁸⁰ *Ibidem*, p. 115, fig. 3/1.

⁸¹ P. Voit, I. Holl, *Anciens carreaux de poêle hongrois*, Budapesta, 1963, harta anexă II; J. Tamasi, *Verwandte Typen in schweizerischen und ungarischen Kachelfundmaterial in der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts. Vergleichsuntersuchungen zu den Werkstattbeziehungen zwischen dem Oberrheinischen Raum und Ungarn*, Budapesta, 1995, p. 50–69.

⁸² P. V. Batariuc, *op. cit.*, p. 115.

⁸³ C. A. Romstorfer, *op. cit.*, pl. V; P. V. Batariuc, *op. cit.*, p. 115, fig. 3/2.

⁸⁴ P. V. Batariuc, *op. cit.*, p. 115.

⁸⁵ *Ibidem*, p. 116, fig. 4/4.

⁸⁶ Eug. Neamțu, *Contribuții la cunoașterea motivelor ceramicii ornamentale medievale moldovenești*, în *SCIVA*, 25, 1974, 3, p. 309–313, fig. 1.

⁸⁷ Al. Andronic, *Probleme referitoare la cultura urbană medievală din secolele XV–XVII din Moldova*, în *Carpica*, X, 1978, p. 261–263.

⁸⁸ Eug. Neamțu, *op. cit.*, p. 311–312.

⁸⁹ P. V. Batariuc, *op. cit.*, p. 119.

⁹⁰ R. Popa, M. Mărgineanu – Cârstoiu, *op. cit.*, p. 59–60, fig. 38.

⁹¹ I. Barnea, *Legenda pelicanului și jertfa Mântuitorului Hristos*, în *BOR*, LXI, 1943, p. 225–229; L. Réau, *L'iconographie de l'art chrétien*, I, Paris, 1955, p. 94.

⁹² M. Nicorescu, *op. cit.*, p. 323, fig. 5/2, 6.

Fig. 7. Fragmente de cahle și cahlă descoperite la Suceava, după P. V. Batariuc (1, 4, 5), M. D. Matei, E. I. Emandi (2), R. Popa, M. Mărgineanu-Cârstoiu (7); fragment de cahlă descoperit la Orheiul Vechi, după P. Bârnea, P. V. Batariuc (3), cahlă descoperită la Baia, după L. Bătrîna, A. Bătrîna (6).

1

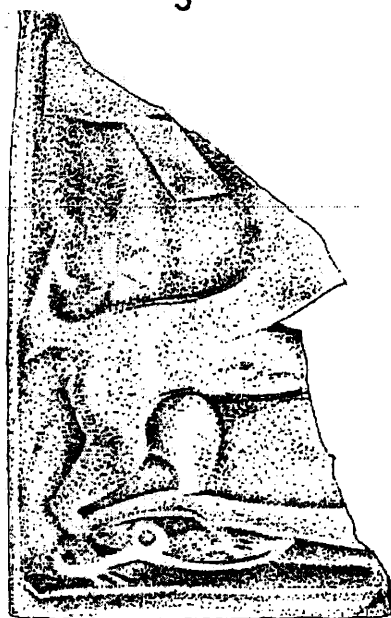
2

3

4

5

6

Fig. 8. Cahle și fragment de cahlă descoperite la Suceava, după M. Nicorescu (1), P. V. Batariuc (3, 5), R. Popa, M. Mărgineanu-Cârstoiu (4); cahlă descoperită la Baia, după P. V. Batariuc (2); cahlă descoperită la Iași, după Eug. Neamțu (6).

1

2

3

4

5

6

Fig. 9. Cahle descoperite la Suceava, după R. Popa, M. Mărgineanu-Cârstoiu (1), R. Gassauer (6); Părhăuți, după P. V. Batariuc (2); Baia, după L. Bătrîna, A. Bătrîna (3), P. V. Batariuc (4, 5).

Din secolul XVII datează fragmentele de cahle de la Curtea Domnească din Piatra Neamț⁹³ și cahlele de la Negoești-Neamț⁹⁴, unde leul este atacat de două asemenea animale monstruoase. Tot din secolul XVII datează o cahlă provenită de la Baia⁹⁵ și un fragment descoperit pe strada Petru Rareș din Suceava⁹⁶ (fig. 8/5), pe care au fost figurați lei în luptă cu balauri. Pe cahla de la Baia, leul a fost puternic stilizat, aducând mai degrabă cu un câine cu capul mare, un gât lung și cilindric, corpul relativ suplu, coada lungă, culcată pe spate, terminată în formă de migdală. Labele anterioare, subțiri, sunt întru totul neconforme, cele posterioare sunt scurte și stângaci desenate. Leul calcă în picioare un balaur figurat asemeni unui ofidio-saurian, cu un corp filiform, prevăzut cu două piciorușe terminate cu gheare (fig. 8/2). Știind că în simbolistica medievală leul este asimilat uneori lui Iisus Christos, fiind în același timp considerat ca o personificare a curajului și devotamentului, micile animale terifiante și reptilele pot fi interpretate drept întru chipări ale viciilor sau forțelor malefice, învinse de reprezentarea Binelui⁹⁷.

Un alt capitol al ornamenticii întâlnite pe cahle din Moldova, și unde întâlnim reprezentări animaliere, îl constituie cel al motivelor heraldice. Pe cahlele decorate cu elemente heraldice animalele pot fi întâlnite fie în scut, jucând rolul unor mobile, fie în postura de *cimier*, ca ornament al coifului care în cele mai frecvente cazuri timbrează scutul, dar și figurate liber, prin poziția lor, *rampant* sau *passant*, constituindu-se în adevărate embleme.

Printre reprezentările animaliere aflate în scut se numără capul de bour, acvila, pupăza, corbul cu inel în cioc, leul care susține o coroană sau o secure, pești.

Au fost figurate pe cahle stema de stat și stema dinastică a Moldovei⁹⁸, aceasta din urmă în mai multe variante de tratare.

În cazul stemei de stat, capul de bour - de fapt o stilizare a sa-decolat, văzut din față, figurat cu coarne scurte și groase, a fost plasat în scut (fig. 9/5). Cahle cu reprezentarea stemei de stat a Moldovei, datând de la sfârșitul secolului XV au fost descoperite la Cetatea de Scaun⁹⁹ și într-o groapă din curtea bisericii Sfântul Nicolae de la Suceava¹⁰⁰ și la Târgu Trotuș¹⁰¹.

Mult mai numeroase se dovedesc a fi cahlele și fragmentele de cahle decorate cu stema dinastică a Moldovei din timpul lui Ștefan cel Mare, utilizată în deceniile opt și nouă ale secolului XV. Sunt cunoscute două mari forme de reprezentare, una cu scut despicat, mobilat cu fascii și flori de crin, datând din deceniul opt al secolului XV¹⁰² și cea de a doua, cu scutul mobilat în cartierul prim de roză cu șase petale ce asuprește o cruce dublă cu capete lățite, în pal, iar în cartierul secund floare dublă de crin asuprește roză cu șase petale, în pal¹⁰³ (fig. 9/1).

În ambele cazuri capul de bour are rolul de *cimier* al coifului care timbrează scutul. Capul de bour, stilizat, a fost figurat masiv, cu stea cu șase raze între coarnele semilunare, cu un gât puternic, conturnat, acoperit de păr bogat, redat sub forma unor hașuri.

Cahle cu prima variantă a stemei dinastice a Moldovei, care se datează în deceniul opt al secolului XV au fost descoperite în grupul de locuințe de pe latura de nord a Curții Domnești de la Suceava distruse în incendiul din vara anului 1476¹⁰⁴, precum și în locuința LV din zona de nord-est a bisericii catolice de la Baia, construită imediat după aceleași evenimente din 1476, chiar în toamna anului respectiv¹⁰⁵ (fig. 9/3). În cazul

⁹³ Eug. Neamțu, *Date istorice și arheologice cu privire la Curtea Domnească din Piatra Neamț*, în *MemAntiq*, I, 1969, p. 234, fig. 4/2, 3; 5/1.

⁹⁴ R. Popovici, *Unele considerații asupra așezării rurale medievale de la Negoești – Neamț (secolele XIV–XVII)*, comunicare prezentată la sesiunea Institutului de Arheologie, Iași, 28 iunie – 1 iulie 1990.

⁹⁵ P. V. Batariuc, *Cahle din Moldova medievală. Secolele XIV–XVII, Suceava*, 1999, p. 109, fig. 39/3.

⁹⁶ Eadem, *Cahle în locuințe...*, p. 82, fig. 10/1.

⁹⁷ L. Réau, *op. cit.*, p. 88.

⁹⁸ În legătură cu distincția dintre cele două tipuri de steme, de stat și dinastică din Moldova medievală, vezi J. N. Mănescu, *Stema Moldovei*, în *MI*, V, 1972, 5, p. 37–42 și D. Cernovodeanu, *Știința și arta heraldică în România*, București, 1977, p. 82–125.

⁹⁹ C. A. Romstorfer, *op. cit.*, pl. VI; R. Gassauer, *op. cit.*, p. 162, fig. 30.

¹⁰⁰ M. Nicorescu, *op. cit.*, p. 320–321, fig. 4/1.

¹⁰¹ Al. Artimon, *op. cit.*, p. 128, fig. 71/9.

¹⁰² L. Bătrîna și A. Bătrîna, *Unele considerații cu privire la stema dinastică a Moldovei în vremea lui Ștefan cel Mare*, în *AIIA*, Iași, XXIV/1, p. 100–101; P. V. Batariuc, *Elemente heraldice pe cahle descoperite în Moldova (secolele XV–XVI)*, în *ArhGen*, II (VII), 1995, 1–2, p. 316–317.

¹⁰³ L. Bătrîna și A. Bătrîna, *op. cit.*; P. V. Batariuc, *op. cit.*, p. 317–319.

¹⁰⁴ M. D. Matei, E. I. Emandi, *Cetatea de Scaun...*, p. 144, fig. 22.

¹⁰⁵ L. Bătrîna și A. Bătrîna, *op. cit.*, pp. 99–101, fig. 1–2.

cahlei de la Baia cele două animale care flanchează scutul prezintă caracteristici de canid, cel din dreapta amintind un lup.

După anul 1480 stema dinastică a Moldovei va fi remaniată, scutul fiind acum mobilat de roză, cruce dublă, floare dublă de crin și roză. Această nouă formă de reprezentare a stemei, care va fi utilizată, cu diverse variante, în intervalul 1480-1491 a fost figurată pe cahle și fragmente de cahle descoperite la Cetatea de Scaun¹⁰⁶, „casa domniei”¹⁰⁷, o locuință de orășean de pe strada Ștefan cel Mare de la Suceava¹⁰⁸, Cetatea Neamțului¹⁰⁹, curțile domnești de la Hârlău¹¹⁰, Iași¹¹¹, Bacău¹¹², Vaslui¹¹³, Cotnari¹¹⁴, în orașul Târgu Trotuș¹¹⁵ (fig. 9/1).

Realizate în tehnicile *sgraffito* și *champlevé* sunt câteva fragmente de cahle provenite din „casa domniei” de la Suceava¹¹⁶, unde apare din nou capul de bour ca *cimier* din stema dinastică a Moldovei (fig. 5/2).

Pe cahle descoperite în locuința din apropierea bisericii catolice de la Baia și care a fost construită în toamna anului 1476, după campania sultanului Mehmed al II-lea în Moldova¹¹⁷, au fost figurate și alte steme care sunt mobilate în scut cu reprezentări animaliere. Astfel, pe unele cahle se găsește în scut o acvilă cu aripile deschise și capul cu ciocul îndreptat spre stânga¹¹⁸ (fig. 9/4). O altă reprezentare a unei păsări plasată în scut, ca mobilă heraldică, este aceea probabil a unei puzeze, figurată cu aripile deschise, picioarele întinse și desfăcute, încadrând coada desenată în evantai și capul din profil spre stânga, purtând o coroană de pene caracteristică speciei¹¹⁹ (*Upupa epops*) (fig. 9/6).

Din locuința L IV, aflată în zona nord-estică a bisericii catolice din Baia, care a funcționat în intervalul 1467-1476¹²⁰, dar și în locuințele unor orășeni, cum sunt cele de pe strada Mitropolit Dosoftei¹²¹ și de pe latura de nord a Curții Domnești de la Suceava¹²² și de la Curtea Domnească din Vaslui¹²³, provin câteva cahle decorate cu însemne heraldice care au aparținut familiei Huniazilor, după concesiunile succesive, din 18 octombrie 1409, făcute lui Voicu și familiei sale de către Sigismund de Luxemburg și, din 30 ianuarie și 1 februarie 1453, de la regele Ladislav V Postumul pentru Ioan de Hunedoara¹²⁴. Astfel, pe cahle și fragmente de cahle de la Suceava și Baia a fost reprezentat un scut fără partițiuni, mobilat de o roză cu cinci rânduri de petale ce asuprește un corb (*Corvus corax*) figurat din profil, cu capul spre stânga, încoronat de o coroană cu trei fleuroni, și ținând în ciocul puternic, caracteristic speciei, un inel (fig. 11/5). Alte cahle, întregi și fragmentare, descoperite într-o locuință de orășean de pe strada Ștefan cel Mare de la Suceava, locuința L IV

¹⁰⁶ P. V. Batariuc, *op. cit.*, p. 317, fig. 2/2.

¹⁰⁷ R. Popa, M. Mărgineanu – Cârstoiu, *op. cit.*, p. 46, fig. 22.

¹⁰⁸ P. V. Batariuc, M. Andronic, *op. cit.*, p. 41-42, fig. 5/7.

¹⁰⁹ Gh. Dumitroaia, *Materiale și cercetări arheologice din nord-estul județului Neamț*, în *MemAntiq*, XVII, 1992, fig. 42/2.

¹¹⁰ Gh. I. Brătianu, *Originile stemelor Moldovei și Țării Românești*, în *RIR*, I, 1931, p. 54-55; M. Berza, *Stema Moldovei în timpul lui Ștefan cel Mare*, în *SCIA*, 1-2, 1955, p. 81-82, fig. 13.

¹¹¹ Al. Andronic, Eug. Neamțu și M. Dinu, *op. cit.*, p. 243-245, fig. 49-51; Eug. Neamțu, *Contribuții la cunoașterea stemei dezvoltate a Moldovei în epoca lui Ștefan cel Mare*, în *ArhMold*, VI, 1969, p. 329-334, fig. 1, 2.

¹¹² Al. Artimon, *Date istorice și arheologice cu privire la Curtea Domnească din Bacău*, în *RMMMIA*, 2, 1987, p. 11, fig. 11/1, 2, 4; idem, *Civilizația medievală urbană din secolele XIV-XVII (Bacău, Tg. Trotuș, Adjud)*, Bacău, 1998, p. 75, fig. 34/1, 2.

¹¹³ R. Popescu, *Cahle și plăci decorative descoperite la Curtea Domnească din Vaslui*, în *RMMMIA*, 2, 1978, p. 63-65, fig. 3/1, 2.

¹¹⁴ B. Slătineanu, *Ceramica de la Cotnari*, I, în *RFR*, V, 1938, 10, fig. 15.

¹¹⁵ Al. Artimon, *op. cit.*, p. 128, fig. 71/7.

¹¹⁶ R. Popa, M. Mărgineanu – Cârstoiu, *op. cit.*, p. 64-67, fig. 44, 54, 70, 73.

¹¹⁷ L. Bătrîna și A. Bătrîna, *op. cit.*, p. 99-101.

¹¹⁸ P. V. Batariuc, *Cahle cu elemente heraldice descoperite la Baia*, în *Herb*, I (VI), 1999, 1-2, p. 90-91, fig. 4/1, 6/2.

¹¹⁹ *Ibidem*, p. 90, fig. 4/2.

¹²⁰ L. Bătrîna și A. Bătrîna, *Elemente decorative în ceramica monumentală de la Baia (jud. Suceava)*, în *Suceava*, XI-XII, 1984-1985, p. 149-153, fig. 3, 4.

¹²¹ P. V. Batariuc, *Cahle în locuințe...*, p. 93.

¹²² *Ibidem*, p. 93, fig. 18/4.

¹²³ R. Popescu, *Cîteva elemente de factură gotică descoperite la curțile domnești din Vaslui*, în *RMMMIA*, 1, 1981, p. 55, fig. 12.

¹²⁴ C. Mureșan, *Iancu de Hunedoara*, București, 1968, p. 42 și 178.

de la Baia și Curtea Domnească din Vaslui au fost decorate cu un scut mobilat de un leu *rampant*, spre stânga, care susține în labele anterioare o coroană cu trei fleuroni. Leul a fost redat cu capul cu botul căscat, lăsând să i se vadă dinții ascuțiți și o limbă lungă și curbată în sus, cu urechi mici, continuat cu un gât puternic și un trup suplu; gâtul și aproape jumătate din partea anterioară a corpului fiind acoperită de o coamă bogată și cârlionțată. Corpul se termină cu o coadă lungă, răsucită în spirală, lipsită de acel smoc de blană din vârf, specific speciei. Labele, scurte și puternice, se termină cu gheare (fig. 11/6).

De la Cetatea de Scaun¹²⁵, din zona Parc de la Suceava¹²⁶, precum și de la curtea de la Părhăuți a logofătului Gavril Troțușan¹²⁷, provin fragmente de cahle cu un scut în care se găsesc doi pești teleosteeni încrucișați, cu corpurile prelungi și înguste (fig. 10/5). La Cetatea de Scaun¹²⁸, Curtea Domnească din Suceava¹²⁹ și la curtea de la Părhăuți a logofătului Troțușan¹³⁰ au fost descoperite fragmente de cahle decorate cu un scut despicat, având în cartierul dextru un leu cu un corp foarte suplu, ținând în labele anterioare o secure cu o coadă lungă, iar în cel senestru o pasăre în zbor, cu aripile deschise, într-o reprezentare extrem de stilizată (fig. 9/2). Aceste fragmente de cahle, decorate atât cu scutul mobilat de peștii încrucișați, cât și cele cu leul care susține în labe o secure au fost încadrate cronologic în jurul anului 1522, data la care a fost construită la Părhăuți de către Gavril Troțușan biserica cu hramul Duminica Tuturor Sfinților drept capelă a curții boierești de aici¹³¹.

Din secolul XVII datează și alte cahle cu reprezentarea unor animale în scut, și ne referim la fragmentele descoperite în zona Curții Domnești și pe terenul alăturat incintei mănăstirii Golia din Iași¹³², unde în scut a fost figurat un cal *rampant* (fig. 10/3). Este vorba de una din cele mai vechi reprezentări a stemei orașului Iași¹³³.

O grupă de cahle prezintă drept motiv ornamental animale figurate liber, fără a fi plasate în scut, dar care prin poziția lor, *rampant*, pot juca rolul unor adevărate embleme: acvila, leul, ursul, pasărea bicefală, acvila bicefală.

Pe cahle descoperite în locuința L V din apropierea bisericii catolice de la Baia¹³⁴ a fost figurată o acvilă cu capul îndreptat spre stânga, cu aripile deschise, picioarele întinse și îndepărtate, coada în evantai, totul într-o tratare naivă, care face greu de recunoscut nobila răpitoare (fig. 11/3).

„Regele animalelor”, leul (*Panthera (Leo) leo*) apare pe cahle descoperite la Cetatea de Scaun¹³⁵, casa din zona „B”¹³⁶ și „casa domniei”¹³⁷ de pe Câmpul Șanțurilor, în locuințe de orașeni de pe străzile Petru Rareș¹³⁸ și Dimitrie Dan¹³⁹ de la Suceava, la Cetatea Neamțului¹⁴⁰, Curtea Domnească din Vaslui¹⁴¹, Curtea Domnească¹⁴² și zona casei Dosoftei¹⁴³ de la Iași, satul Stâncăuți din Basarabia¹⁴⁴, figurat într-o atitudine emblematică. Leul a fost redat la granița dintre reprezentările reale și cele fantastice, cu un cap masiv, dreptunghiular, continuat cu un trunchi puternic, supradimensionat în raport cu partea posterioară, cu o coamă evidentă; picioarele sunt scurte, terminate cu gheare puternice, neconforme, iar coada, lungă și arcuită sugerează un vrej terminat în vârf cu o semipalmetă cu lobii ascuțiți, care constituie elementul ireal al acestei reprezentări (fig. 8/3, 4).

¹²⁵ P. V. Batariuc, *Elemente heraldice...*, p. 325.

¹²⁶ M. D. Matei, *Șantierul arheologic Suceava*, în *Materiale*, IX, 1970, p. 375.

¹²⁷ P. V. Batariuc, *op. cit.*, p. 325, fig. 11/1.

¹²⁸ C. A. Romstorfer, *op. cit.*, pl. V.

¹²⁹ P. V. Batariuc, *op. cit.*, p. 325.

¹³⁰ *Ibidem*, p. 325–326, fig. 11/2.

¹³¹ *Ibidem*, p. 326.

¹³² N. N. Pușcașu, V. M. Pușcașu, *op. cit.*, fig. 36.

¹³³ S. Iftimi, *Vechi peceți ale târgului Iași*, în *AILX*, Iași, XXX, 1993, p. 423–434.

¹³⁴ P. V. Batariuc, *Cahle cu elemente heraldice descoperite la Baia*, în *Herb*, I (VI), 1999, 1–2, fig. 6/1.

¹³⁵ C. A. Romstorfer, *op. cit.*, p. 79, fig. 76/u, pl. V.

¹³⁶ I. Nestor et alii, *Șantierul arheologic Suceava...*, în *Materiale*, V, 1959, fig. 6/4.

¹³⁷ R. Popa, M. Mărgineanu – Cârstoiu, *op. cit.*, p. 48, fig. 26 și p. 89, fig. 74.

¹³⁸ M. D. Matei și Em. Emandi, *op. cit.*, p. 571.

¹³⁹ P. V. Batariuc, M. Andronic, *op. cit.*, p. 48.

¹⁴⁰ P. V. Batariuc, *Cahle din Moldova medievală. Secolele XIV–XVII*, Suceava, 1999, p. 106.

¹⁴¹ Al. Andronic, R. Popescu, *op. cit.*, p. 197, fig. 2/5.

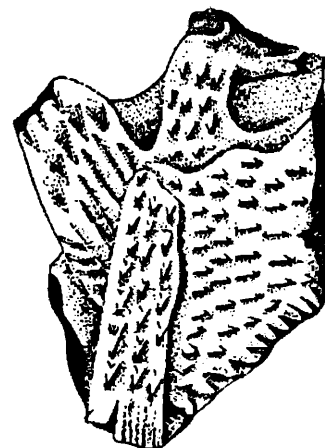
¹⁴² Al. Andronic, Eug. Neamțu și M. Dinu, *op. cit.*, p. 237, fig. 43/2.

¹⁴³ N. N. Pușcașu, V. M. Pușcașu, *op. cit.*, fig. 14, 15.

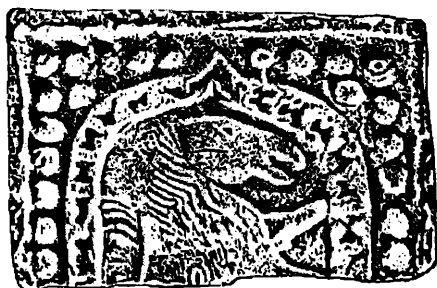
¹⁴⁴ P. Bârnea, P. V. Batariuc, *op. cit.*, p. 287, fig. 4/4.

1

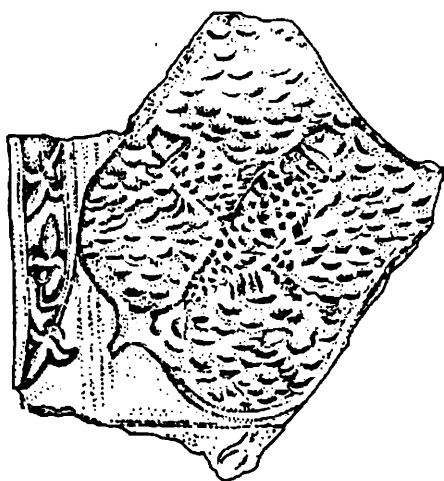
2

3

4

5

6

Fig. 10. Fragmente de cahle descoperite la Suceava, după P. V. Batariuc (1, 2, 5), M. D. Matei, E. I. Emandi (6); fragment de cahlă și cahlă descoperite la Iași, după N. N. Pușcașu, V. M. Pușcașu (3), Al. Andronic (4).

1

2

3

4

5

6

Fig. 11. Fragmente de cahle descoperite la Suceava, după P. V. Batariuc (1), M. Nicorescu (2); cahle descoperite la Baia, după P. V. Batariuc (3), L. Bătrîna, A. Bătrîna (5, 6); cahlă descoperită la Drăgoiești, după R. Gassauer (4).

Dintr-un complex din curtea bisericii Sfântul Nicolae de la Suceava¹⁴⁵, datând de la începutul secolului al XVI-lea, provine singurul fragment de cahă pe care a fost figurat un urs (*Ursus arctos*) rampant, cu un corp masiv, labe puternice cu gheare ascuțite și botul căscat lăsând să se vadă limba lungă și arcuită (fig. 10/1).

În casele de orășeni de pe străzile Petru Rareș¹⁴⁶ și Dimitrie Dan¹⁴⁷ de la Suceava au fost descoperite cahle și fragmente de cahle decorate cu o pasăre fantastică, cu un corp cordiform stilizat, aripile desfăcute și picioarele terminate cu gheare. Din partea superioară a corpului pleacă două gâturi lungi, care se termină, unul cu un cap rotund și ciocul lung, și cel de-al doilea cu capul oval și ciocul mai scurt, capete, încoronate cu coroane cu trei fleuroni (fig. 10/6). Descoperitorii locuinței de pe strada Petru Rareș au interpretat această reprezentare emblematică drept „vultur imperial bizantin”¹⁴⁸, dar detaliile anatomice neconforme cu caracteristicile proprii răpitoarelor – lipsa ciocului puternic curbat – ne fac să considerăm că ne găsim în fața unor capete a două specii diferite greu de determinat.

Din secolul al XVII-lea datează cahlele și fragmentele de cahle pe care a fost redată acvila bicefală încoronată, în mai multe variante, determinate de modul mai elaborat sau mai simplificat în care a fost tratată această reprezentare emblematică. Este vorba de cahle și fragmente de cahle descoperite pe străzile Ștefan cel Mare¹⁴⁹ și Costachi Negri¹⁵⁰, mănăstirea Barnovschi din Iași¹⁵¹, Mănăstirea Dobrovăț¹⁵² sau Mănăstirea Tazlău¹⁵³. Pasărea bicefală a fost figurată cu un corp cordiform, alungit, acoperit cu pene desenate asemenea unor hașuri, cu aripile și picioarele desfăcute și coada stilizată și terminată cu volute. Cele două capete se găsesc în prelungirea unor gâturi lungi și ușor curbate (fig. 10/4). Deși sunt stilizate se observă caracteristici proprii răpitoarelor și ne referim la capetele identice tipice unor răpitoare; cele două coroane sunt de asemenea asemănătoare între ele.

În repertoriul iconografic al cahlelor din Moldova motivele decorative inspirate din scrierile religioase ocupă un loc deosebit. Sursele de inspirație pentru motivele ornamentale cu subiecte religioase sunt diferite: *Vechiul Testament*, *Evangheliile*, povestirile hagiografice. Cahlele cu subiecte religioase pe care apar figurate reprezentări animaliere tratează teme inspirate de viața terestră a lui Iisus Christos, și mai cu seamă de viețile unor sfinți.

Subsumate ciclului hristologic sunt scenele cu reprezentarea magului Balthasar cât și a magului Melchior, veniți din Răsărit să se închine Pruncului Iisus și să-i ofere smirnă și aur. Magul Balthasar purtând ciboriul în care se afla smirna a fost figurat călare, pe fragmente de cahle descoperite în incinta fostei mănăstiri Sfântul Sava din Iași¹⁵⁴, dar și pe cahle provenite de la curtea de la Drăgoești a pârçalabului Ioan Drăgoi¹⁵⁵, în timp ce magul Melchior oferind cutia cu aur apare pe fragmente de cahle păstrate în colecția Romstorfer¹⁵⁶ ori găsite în curtea bisericii Sfântul Nicolae din Suceava¹⁵⁷. Pe toate aceste cahle a fost figurat câte un cal, fiecare în altă tratare: puternic stilizat în cazul fragmentelor de la Iași (fig. 12/1) și a cahlelor de la Drăgoești (fig. 11/4), desenat cu minuțiozitate pe fragmentele de la Suceava (fig. 11/2); dar ceea ce îi caracterizează pe toți acești cai este talia lor înaltă, tipică pentru caii de călărie.

De asemenea, legate de ciclul hristologic par a fi reprezentările unui taur înaripat – simbol al Sfântului Evanghelist Luca – (fig. 11/1), pe fragmente de cahle descoperite la Șipot¹⁵⁸, în zona străzii Petru Rareș¹⁵⁹ și în curtea bisericii Sfântul Nicolae din Suceava¹⁶⁰.

Atunci când au fost ilustrate legende hagiografice, precum în cazul vieții sau minunilor săvârșite de sfinții Ladislau, Hubertus, Gheorghe au fost figurate atât animale reale, cât și fantastice.

¹⁴⁵ P. V. Batariuc, *Elemente heraldice...*, p. 327, fig. 13/2.

¹⁴⁶ M. D. Matei și Em. Emandi, *op. cit.*, p. 570–571, fig. 7/2.

¹⁴⁷ P. V. Batariuc, M. Andronic, *op. cit.*, p. 48.

¹⁴⁸ M. D. Matei și Em. Emandi, *op. cit.*, p. 571.

¹⁴⁹ N. N. Pușcașu, V. M. Pușcașu, *op. cit.*, fig. 37.

¹⁵⁰ Al. Andronic, *Iașii pînă la mijlocul secolului al XVII. Geneză și Evoluție*, Iași, 1986, p. 70, fig. 50/1.

¹⁵¹ R. Popovici, *Cahle cu acvila bicefală în Moldova*, comunicare prezentată la cel de-al XI-lea Congres de Genealogie și Heraldică, Iași, 20-23 septembrie 2001.

¹⁵² N. N. Pușcașu, V. M. Pușcașu, *op. cit.*, fig. 38.

¹⁵³ Șt. Scorțanu, *Mănăstirea Tazlău, jud. Neamț*, comunicare prezentată la cea de-a XXVI-a Sesiune națională de rapoarte privind rezultatele cercetărilor arheologice din anul 1991, Iași, 15–17 mai 1992.

¹⁵⁴ N. N. Pușcașu, V. M. Pușcașu, *op. cit.*, pl. XVI.

¹⁵⁵ R. Gassauer, *op. cit.*, p. 161, fig. 20; P. V. Batariuc, *op. cit.*, p. 127, fig. 62/1.

¹⁵⁶ C. A. Romstorfer, *op. cit.*, pl. VI.

¹⁵⁷ M. Nicorescu, *op. cit.*, pp. 321–322, fig. 4/1; 5/1.

¹⁵⁸ P. V. Batariuc, *Cahle în locuințe...*, p. 87, fig. 13/1.

¹⁵⁹ *Ibidem*.

¹⁶⁰ *Ibidem*.

Sfântul rege Ladislau a fost înfățișat pe cahle în două ipostaze ilustrând tot atâtea momente ale ciclului hagiografic: plecarea la luptă (pe fragmente de cahle de la Curtea Domnească din Suceava¹⁶¹, Borniș¹⁶² și pe cahle de la Curtea Domnească din Bacău¹⁶³) (fig. 12/3) și lupta dintre sfânt și cumantul răpitor de fete (locuința L V de lângă biserica catolică de la Baia¹⁶⁴). Și aici elementul animalier este reprezentat de cai cu talie înaltă pentru călărie, figurați schematic, stilizare datorată formației modeste ale meșterului care a desenat modelele pentru aceste cahle (fig. 12/5).

Pe cahle și fragmente de cahle descoperite la Cetatea de Scaun¹⁶⁵, Curtea Domnească¹⁶⁶, Șipot¹⁶⁷, zona Hanului Domnesc de la Suceava¹⁶⁸, la curțile boierești de la Arbore¹⁶⁹, Todirești¹⁷⁰, Drăgoești¹⁷¹ a fost figurat Sfântul Hubertus, cel care, vânător pasionat, are în Vinerea Mare viziunea unui cerb care poartă între coarne o cruce. Cerbul reprezentat este cerbul roșu mascul (*Cervus elaphus*) redat cu un trup relativ gracil, picioare subțiri și purtând coarne ramificate neconforme – indicativ al speciei (fig. 12/2, 6).

Cahlele decorate cu un episod din legenda Sfântului Gheorghe, și anume înfruntarea cu balaurul, sunt numeroase, deoarece subiectul a fost mult îndrăgit în lumea cavalerilor războinici de pretutindeni, al căror patron era tocmai Sfântul Gheorghe. Tema cunoaște două mari tipuri iconografice, tipuri care la rândul lor cunosc mai multe variante: sfântul figurat călare și sfântul figurat pedestru.

În cazul primului tip iconografic se pot distinge mai multe variante, determinate între altele și de reprezentarea calului și mai ales a balaurului. Astfel, pe cele mai vechi cahle decorate cu scena înfruntării dintre Sfântul Gheorghe și balaur descoperite la Curtea Domnească din Vaslui și datate în prima jumătate a secolului XV¹⁷², atât calul, cât și balaurul au fost reprezentați extrem de stilizați, amintind creștăturile în lemn. Balaurul a fost figurat sub forma unei șopârle uriașe, cu botul căscat lăsând să i se vadă limba bifurcată, cu un gât striat, un corp fusiform terminat într-o coadă de pește, prevăzut la partea dorsală cu patru aripioare triunghiulare ihtioforme și susținut de două mici picioare. Și reprezentarea calului este la fel de insolită, sugerând mai cu seamă un cal de lemn (fig. 12/4).

Cahlele descoperite în grupul de locuințe distruse în anul 1476, peste care s-a construit zidul nordic al Curții Domnești de la Suceava¹⁷³, prezintă un cal stângaci desenat, cu un cap masiv, un corp umflat și picioare scurte și îndesate, în timp ce balaurul a fost înfățișat sub forma unei șopârle cu capul oval prevăzut cu urechi scurte și coamă stilizată, corpul acoperit de numeroase hașuri ce sugerează solzii, o coadă scurtă și groasă și patru picioare cu aspect reptilian (fig. 13/2).

Pe cahlele prezente în grupurile de locuințe de pe latura de nord a Curții Domnești¹⁷⁴, la Cetatea de Scaun¹⁷⁵, Curtea Domnească¹⁷⁶, casa din zona „B”¹⁷⁷ de pe Câmpul Șanțurilor, în locuințe de orășeni de la Șipot¹⁷⁸ și de la IRC¹⁷⁹ de la Suceava, vechea mănăstire a Moldoviței¹⁸⁰, Curtea Domnească din Bacău¹⁸¹, locuința L IV de lângă biserica catolică de la Baia¹⁸², calul a fost corect desenat, cu un cap masiv, osos, dreptunghiular, dar având o atitudine țeapănă nefirească. Balaurul, care ocupă partea inferioară a cahleii a fost redat sub forma unei insecte uriașe cu partea anterioară a corpului segmentată și aripi mari, membranoase (fig. 13/3).

¹⁶¹ P. V. Batariuc, *op. cit.*, în *Moldova*, în *AT*, IV, 1994, p. 128.

¹⁶² R. Popovici, *op. cit.*, în *ArhMold*, XXI, 1998, p. 171, 172, fig. 3/1–6; 4.

¹⁶³ Al. Artimon, *op. cit.*, p. 75–76, fig. 34/3, 6.

¹⁶⁴ L. Bătrîna și A. Bătrîna, *Legenda „eroului de frontieră” în ceramica monumentală din Transilvania și Moldova*, în *SCIVA*, 41, 1990, 2, p. 172, fig. 4.

¹⁶⁵ P. V. Batariuc, *op. cit.*, p. 129.

¹⁶⁶ *Ibidem*, fig. 8/1.

¹⁶⁷ P. V. Batariuc, *Cahle în locuințe...*, p. 85.

¹⁶⁸ *Ibidem*.

¹⁶⁹ P. Oprea, *op. cit.*, p. 329-330, fig. 1.

¹⁷⁰ P. V. Batariuc, *op. cit.*, în *SCIVA*, 45, 1994, 1, p. 80, fig. 1/4.

¹⁷¹ *Eadem*, *Cahle cu subiecte religioase...*, p. 129, fig. 8/2.

¹⁷² Al. Andronic, *op. cit.*, în *MemAntiq*, IX–XI, 1977–1979, p. 284, fig. 2.

¹⁷³ P. V. Batariuc, *op. cit.*, în *SCIAAP*, 39, 1992, p. 34, fig. 1/1.

¹⁷⁴ *Ibidem*, p. 34, fig. 1/2.

¹⁷⁵ R. Gassauer, *op. cit.*, p. 161, fig. 22; P. V. Batariuc, *op. cit.*, p. 34.

¹⁷⁶ P. V. Batariuc, *Cahle cu subiecte religioase...*, p. 124.

¹⁷⁷ I. Nestor et alii, *op. cit.*, fig. 6/3.

¹⁷⁸ P. V. Batariuc, *Cahle în locuințe...*, p. 84.

¹⁷⁹ *Ibidem*.

¹⁸⁰ Gh. I. Cantacuzino, *Vechea mănăstire a Moldoviței în lumina cercetărilor arheologice*, în *BMI*, 3, 1971, fig. 7.

¹⁸¹ Al. Artimon, *op. cit.*, p. 75, fig. 35/1-4.

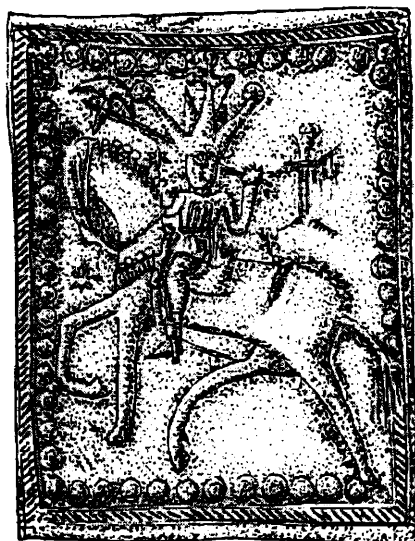
¹⁸² L. Bătrîna și A. Bătrîna, *Elemente decorative...*, p. 156, 161, fig. 8.

1

2

3

4

5

6

Fig. 12. Cahlă descoperită la Iași, după N. N. Pușcașu, V. M. Pușcașu (1); cahlă descoperită la Drăgoiești, după R. Gassauer (2); cahlă descoperită la Bacău, după Al. Artimon (3); cahlă descoperită la Vaslui, după Al. Andronic (4); cahlă descoperită la Baia, după L. Bătrîna, A. Bătrîna (5); cahlă descoperită la Todirești, după P. V. Batiariuc (6).

1

2

3

4

5

6

Fig. 13. Fragment de cahlă și cahle descoperite la Suceava, după P. V. Batriuc (1-6).

De la Cetatea de Scaun¹⁸³, „casa domniei”¹⁸⁴, în locuințe de orășeni de pe străzile Petru Rareș¹⁸⁵ și Dimitrie Dan din Suceava¹⁸⁶, Iași¹⁸⁷, Curtea Domnească de la Vaslui¹⁸⁸, curtea de la Bălinești a logofătului Ion Tăutu¹⁸⁹, provin cahle și fragmente de cahle cu o altă variantă a luptei dintre Sfântul Gheorghe și balaur. Calul, cu un cap bine proporționat, dreptunghiular și corpul destul de înalt, cu o atitudine rigidă, amintind caii de lemn. Balaurul a fost figurat sub forma unei șopârle uriașe cu un cap masiv, cu urechi ascuțite și botul căscat lăsând să i se vadă dinții ascuțiți, un gât lung continuat cu un corp greoi, umflat, acoperit de solzii sugerați de striuri verticale și terminat cu o coadă subțire ce se încolățește pe piciorul stâng al calului; cele patru picioare sunt de tip reptilian (fig. 13/6). Se cunoaște, prin descoperiri făcute în zona Șipot¹⁹⁰ și pe strada 6 Noiembrie¹⁹¹ de la Suceava, și o variantă simplificată a acestei scene, unde atât calul, cât și balaurul au fost figurați mult schematizați, amintind creștăturile în lemn (fig. 13/4).

Pe un fragment de cahlă descoperit la Cetatea de Scaun a Sucevei¹⁹² balaurul a fost înfățișat sub forma unui animal serpentiform, dar înzestrat cu două picioare scurte (fig. 13/1).

Pe alte fragmente de cahle care se datează în secolul XVII, decorate cu scena înfruntării dintre Sfântul Gheorghe și balaur, reprezentările animaliere cunosc noi interpretări.

Astfel, pe fragmente de cahle aparținând colecției Romstorfer¹⁹³ calul a fost desenat cu un cap gracil, foarte fin și un corp masiv, cu picioare scurte, în plin efort, călcând în picioare un balaur mai degrabă grotesc decât terifiant, figurat cu partea anterioară aducând a câine întins pe labele din față și coada moniliformă (fig. 13/5). O altă variantă prezintă calul desenat schematizat, cu capul bine proporționat, gâtul scurt, un corp masiv și partea posterioară mult alungită și picioare prea subțiri în raport de corp. Balaurul a fost redat pe spate, cu picioarele în sus, cu un cap mic și un cioc ca de rață, un corp lung și subțire prevăzut cu două aripi ovale și picioare de tip reptilian, terminate cu gheare (fig. 14/2).

Dintr-o locuință de orășean de pe strada Nicolae Bălcescu din Suceava¹⁹⁴ provine un fragment de cahlă, unde calul a fost frumos desenat, respectându-se proporțiile, iar balaurul apare cu un corp serpentiform cu o buclă, înaripat și un cap cu cioc de rață (fig. 14/5).

La Curtea Domnească din Piatra Neamț¹⁹⁵ a fost descoperit un fragment de cahlă cu scena înfruntării dintre Sfântul Gheorghe și balaur. Și în acest caz calul, înalt, a fost reprezentat ușor schematizat, având corpul puțin mai scurt decât normal, cu picioare foarte lungi, dar puternice, călcând în picioare un balaur disproporționat de mic în raport cu scena înfățișată, figurat cu botul căscat, un gât scurt, corpul umflat ca o minge și o coadă lungă și încărligată (fig. 14/6).

Secolul XV și prima jumătate a celui următor cunoaște și o altă manieră de redare a înfruntării dintre Sfântul Gheorghe și balaur, și anume aceea în care sfântul a fost figurat pedestru. Fragmente de cahle cu acest gen de reprezentare au fost descoperite la Cetatea de Scaun¹⁹⁶ de la Suceava, Curtea Domnească din Vaslui¹⁹⁷, Iași¹⁹⁸ și la curtea de la Părâuți a logofătului Troțușan¹⁹⁹. În general, dimensiunile reduse ale acestor fragmente nu ne permit să spunem decât că balaurul a fost figurat sub forma unei reptile cu un cap masiv, cu botul căscat, lăsând să i se vadă un șir de dinți ascuțiți pe ambele fălci (fig. 14/1). La Curtea Domnească din Vaslui au fost descoperite mai multe fragmente de cahle care au permis reconstituirea motivului decorativ. Pe această cahlă balaurul a fost înfățișat sub forma unui miriapod uriaș, cu un bot căscat lăsând să se vadă șirul dinților ascuțiți, un gât excesiv de lung, segmentat, care sugerează o torsadă, corpul fiind urmat de o formațiune ovaloidă și o coadă filiformă (fig. 14/3).

¹⁸³ C. A. Romstorfer, *op. cit.*, p. 79, fig. 75/q; pl. V.

¹⁸⁴ R. Popa, M. Mărgineanu – Cârstoiu, *op. cit.*, p. 46–47, fig. 23.

¹⁸⁵ M. D. Matei și Em. Emandi, *op. cit.*, p. 568–569, fig. 8/2.

¹⁸⁶ P. V. Batoriuc, M. Andronic, *op. cit.*, p. 48.

¹⁸⁷ N. N. Pușcașu, V. M. Pușcașu, *op. cit.*, fig. 12.

¹⁸⁸ R. Popescu, *op. cit.*, p. 53, fig. 5.

¹⁸⁹ P. V. Batoriuc, *Ceramică de la curți boierești...*, p. 75.

¹⁹⁰ Eadem, *Cahle în locuințe...*, p. 85.

¹⁹¹ Eadem, *Cahle cu Sfântul Gheorghe...*, p. 36, fig. 2/1.

¹⁹² *Ibidem*, p. 36, fig. 3/5.

¹⁹³ *Ibidem*, p. 33–37, fig. 2/4; P. V. Batoriuc, *Cahle din Moldova medievală. Secolele XIV–XVII*, Suceava, 1999, p. 130, fig. 63/2.

¹⁹⁴ P. V. Batoriuc, M. Andronic, *op. cit.*, p. 43, fig. 5/8.

¹⁹⁵ C. Matasă, *Șantierul arheologic Piatra Neamț*, în *SCIV*, 6, 1855, 3–4, fig. 7/4.

¹⁹⁶ P. V. Batoriuc, *Cahle cu Sfântul Gheorghe...*, p. 36.

¹⁹⁷ Al. Andronic, R. Popescu, *Șantierul arheologic Vaslui. Principalele rezultate ale săpăturilor din anii 1980–1981 de la Curtea Domnească*, în *ActaMM*, V–VI, 1983–1984, fig. 4.

¹⁹⁸ N. N. Pușcașu, V. M. Pușcașu, *op. cit.*, fig. 22.

¹⁹⁹ P. V. Batoriuc, *Ceramică de la curți boierești...*, p. 76, fig. 2/1.

1

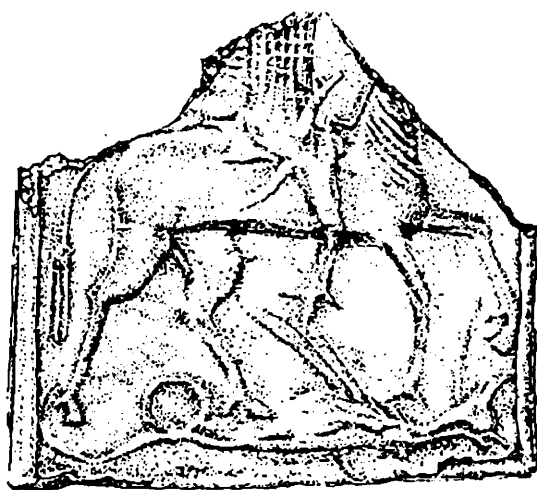
2

3

4

5

6

Fig. 14. Fragmente de cahle descoperite la Suceava, după P. V. Batariuc (1, 2, 4, 5); cahlă descoperită la Vaslui, după Al. Andronic, R. Popescu (3); fragment de cahlă descoperit la Piatra Neamț, după C. Matasă (6).

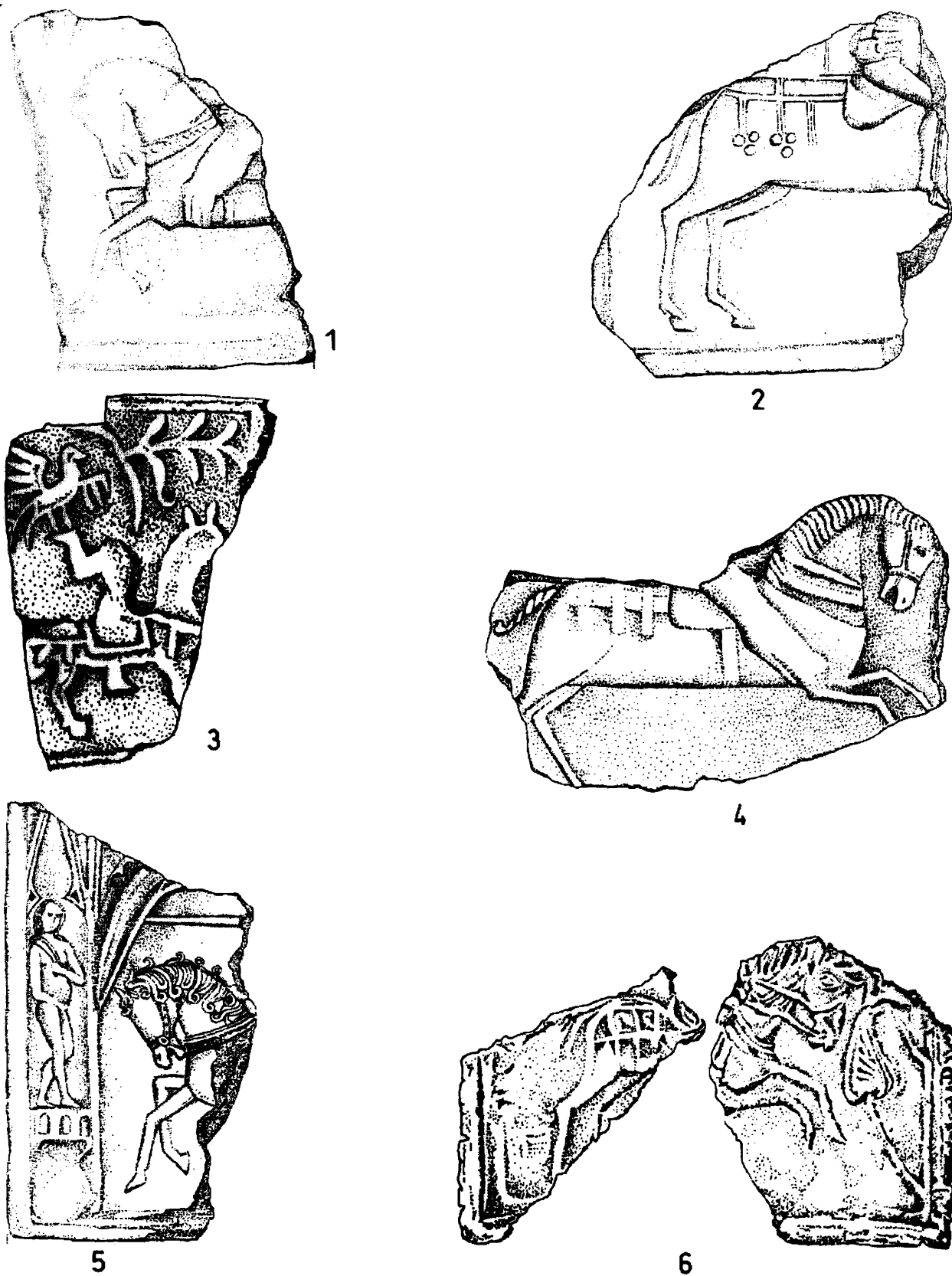

Fig. 15. Fragmente de cahle descoperite la Suceava, după P. V. Batariuc (1-4), R. Gassauer (5); fragment de cahlă descoperit la Todirești, după P. V. Batariuc (6).

Dintre cahlele figurate, deosebit de numeroase se dovedesc a fi cele cu subiecte inspirate de eposul cavaleresc și viața de curte, cu fastul și strălucirea ei: turniruri, cavaleri războinici, tineri eleganți, vânători fastuoase, perechi de îndrăgostiți, scene de dans.

Dintre marile teme inspirate de viața de curte și eposul cavaleresc ne interesează în tratarea subiectului nostru reprezentările de cavaleri precum și scenele de vânătoare.

Una dintre cele mai îndrăgite teme se dovedește a fi cea a cavalerului figurat călare, în turnir, într-un decor arhitectural gotic.

Cahle cu reprezentarea cavalerului în turnir, în decor arhitectural gotic, au fost descoperite în mai multe puncte din Moldova, la Suceava²⁰⁰, curtea de la Bălinești a logofătului Tăutu²⁰¹, sau cea de la Părhăuți a logofătului Troțușan²⁰², Cetatea Hotin²⁰³, Spătărești „La Hate”²⁰⁴, dar starea de conservare a celor mai multe dintre acestea – fragmente de mici dimensiuni – nu ne permit să spunem prea multe despre ele (fig. 16/5, 6).

Pe cahlele și fragmentele de cahle de la Suceava modul de tratare al cailor cunoaște diferite variante ce pot fi definite în funcție de modul cum a fost înfățișat, în plin efort, cu unul (fig. 15/1, 5) sau ambele picioare în aer (fig. 15/4, 6) ori pășind lent (fig. 16/5, 6), dar și de amănunte anatomice. Se disting cel puțin două variante: una în care calul a fost desenat cu un cap trapezoidal, osos, cu coama involburată, gâtul încordat de efort, cu corp suplu susținut de picioare, fine (fig. 15/5), și o alta, în care calul a fost redat cu un cap trapezoidal, mai puțin masiv și coama atent țesălată; toți caii reprezentați pe cahle cu cavaleri în turnir se încadrează în categoria celor înalți, tipici pentru călărie și nu pentru tracțiune (fig. 15/1, 4).

Pe o cahă cu reprezentarea unui cavaler înarmat cu o lance de turnir, descoperită în locuința L IV de lângă biserica catolică de la Baia²⁰⁵, calul a fost figurat pășind lent, cu capul plecat, cu un corp corect desenat (fig. 16/2).

Din grupul de locuințe de pe latura de nord a Curții Domnești de la Suceava distruse în incendiul din anul 1476²⁰⁶ provin câteva cahle și fragmente de cahle cu reprezentarea unui arcaș. Aici a fost figurat un cal mai puțin înalt, cu un corp mult alungit și o mișcare țepănă (fig. 16/1).

Din secolul XVII datează cahlele și fragmentele de cahle descoperite la Curtea Domnească din Piatra Neamț²⁰⁷, în locuințe de orășeni de la Târgu Troțuș²⁰⁸, mănăstirea Căprioara²⁰⁹. Pe toate aceste cahle au fost înfățișați cavaleri călare pe cai mai puțin înalți, cu picioarele relativ scurte, desenați stângaci, amintind arta naivă, dovezi ale capacităților artistice reduse ale meșterilor care au creat modelele și tiparele pentru aceste cahle (fig. 16/3, 4).

De la Iași, din zona fostei mănăstiri Sfântul Sava²¹⁰, provin mai multe cahle și fragmente de cahle pe care a fost figurat un personaj masculin înarmat cu o sabie cu lama curbă și un topor de luptă. Calul, înalt, pășind vioi spre dreapta a fost corect desenat, respectându-se proporțiile (fig. 17/4).

Pe cahle descoperite în Moldova au fost înfățișate scene de vânătoare, și, dintre acestea, cele mai elaborate se dovedesc a fi cele provenite de la Curtea Domnească de la Vaslui²¹¹. Într-un peisaj montan, indicat de brazi stilizați a fost figurată o vânătoare fastuoasă, la care participă cavaleri în armură, însoțită de scutieri care poartă flamuri și baniere, dar și de o haită de câini de vânătoare (fig. 17/2, 5), cavaleri ce urmăresc căprioare, lupi, urși, lei, mistreți, berze sau cocori, una dintre aceste păsări are chiar două capete (fig. 17/2). Pe una din cahle, dedesubtul flamurei a fost reprezentată o acvilă, prezență care face trimiterea la o vânătoare nobiliară (fig. 17/2). Faptul că la Vaslui au fost descoperite fragmente de cahle înfățișând diferite

²⁰⁰ C. A. Romstorfer, *op. cit.*, pl. V–VI; R. Gassauer, *op. cit.*, fig. 18; P. V. Batariuc, *Cahle cu reprezentări de cavaleri descoperite în Moldova. Secolele XV–XVI*, în *ArhMold*, XXII, 1999, fig. 5/4; 6/3; 7/1–4; 8/1–4; 9/1, 3, 4; 10/1–7.

²⁰¹ Eadem, *Ceramică de la curți boierești...*, p. 73.

²⁰² *Ibidem*, p. 78, fig. 2/3, 4.

²⁰³ P. Bârnea, P. V. Batariuc, *op. cit.*, p. 286.

²⁰⁴ M. V. Rădulescu, *Cahle decorate cu scene de turnir din colecția Muzeului Național de Istorie a României*, în *ArhMed*, III, 2000, p. 243–244, fig. 2/a.

²⁰⁵ L. Bătrîna și A. Bătrîna, *op. cit.*, p. 156, fig. 7.

²⁰⁶ E. I. Emandi, *Contribuții la cunoașterea evoluției urbanistice a orașului Suceava în secolele XIV–XX*, în *RMMMIA*, I, 1988, fig. 9.

²⁰⁷ Eug. Neamțu, *op. cit.*, în *MemAntiq*, I, 1969, p. 234, fig. 5/2.

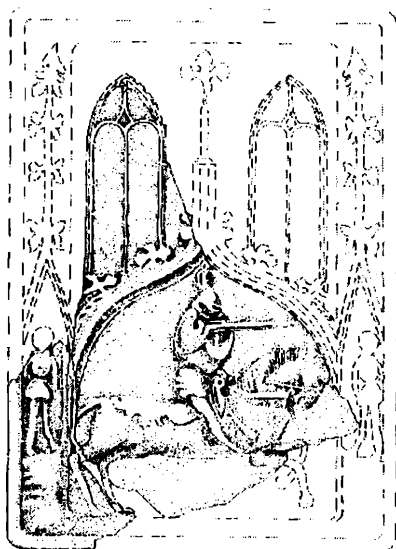
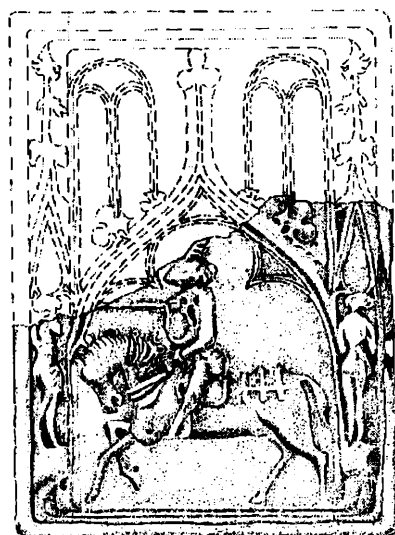
²⁰⁸ Al. Artimon, *Civilizația medievală urbană*, p. 114–145, fig. 97/1, 6.

²⁰⁹ Gh. Postică, N. Constantinescu, *Căprioara. Repere istorico-arheologice*, Chișinău, 1996, fig. 82.

²¹⁰ N. N. Pușcașu, V. M. Pușcașu, *op. cit.*, fig. 34.

²¹¹ R. Popescu, *Cahle din vremea lui Ștefan cel Mare cu reprezentări de cavaleri medievali descoperite la Curtea Domnească din Vaslui*, în *ActaMM*, I, 1979, p. 129–135, fig. 1/1; 2/1; eadem, *Cîteva elemente de factură gotică descoperite la curțile domnești din Vaslui*, în *RMMMIA*, I, 1981, p. 55, fig. 13.

momente ale unei vânători, posibil domnești, precum și cahle pe care au fost înfățișate numai animale sălbatice (fig. 17/3), ne face să avansăm ipoteza existenței la Curtea Domnească de aici în ultimii ani de domnie ai lui Ștefan cel Mare a unei sobe cu decor exclusiv cinegetic, una din puținele sobe din Moldova cu un repertoriu subsumat unei anumite teme²¹².

5

6

Fig. 16. Cahle descoperite la Suceava, după E. I. Emandi (1), P. V. Batariuc (5, 6); cahlă descoperită la Baia, după L. Bătrîna, A. Bătrîna (2); cahlă descoperită la Tg. Trotuș, după Al. Artimon (3); cahlă fragmentară descoperită la Mănăstirea Căpriana, după Gh. Postică, N. Constantinescu (4).

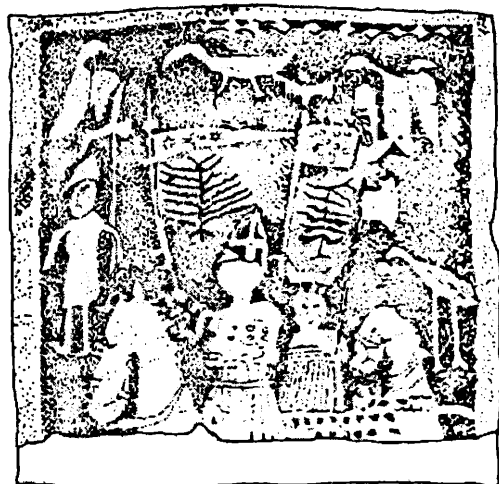
²¹² P. V. Batariuc, *Cahle din Moldova medievală. Secolele XIV–XVII*, Suceava, 1999, p. 122.

1

3

2

4

5

Fig. 17. Fragment de cahlă descoperit la Suceava, după P. V. Batariuc (1); fragmente de cahlă și cahlă descoperite la Vaslui, după R. Popescu (2, 3, 5); cahlă descoperită la Iași, după N. N. Pușcașu, V. M. Pușcașu (4).

De la Curtea Domnească de la Suceava²¹³ provine un fragment de cahlă pe care a fost figurat un vânător, înarmat cu un arc dublu, cu care țintește un cerb roșu mascul, cu coarne ramificate neconforme (fig. 17/1).

Din secolul al XVII-lea datează fragmentele de cahle descoperite la Cetatea Albă²¹⁴ și dintr-o locuință de orășean din zona IRC de la Suceava²¹⁵ pe care au fost înfățișate scene de vânătoare cu șoimi: un cavaler călare, ține pe pumn o pasăre răpitoare puternic stilizată, cu aripile deschise (fig. 15/3).

Cahlele cu reprezentări zoomorfe au cunoscut o mare longevitate, fiind utilizate din a doua jumătate a secolului al XV-lea și până în secolul al XVII-lea, la realizarea unor sobe ce erau amenajate în locuințele unor orășeni și țărani înstăriți, la reședințele boierești, în cuprinsul caselor și curților domnești, și cetăților.

Preferența arătată elementelor animaliere, frecvent întâlnite în repertoriul ornamental al ceramicii monumentale din Moldova, își are originea în gândirea medievală. Mentalitatea evului de mijloc a cunoscut, pe parcursul a mai bine de un mileniu, o faună încărcată de profunde semnificații simbolice. De la arta animalieră a popoarelor de stepă, și podoabele policrome ale barbarilor germanici motivele zoomorfe create de arta romanică și preluate de cea gotică au cunoscut o mare răspândire. Animalele exotice, fapturnile fabuloase au satisfăcut gustul omului medieval pentru necunoscut, insolit, pentru ținuturile de la capătul pământului, care, trasând o geografie fantastică, întregiau imaginea lumii cunoscute pe care și-o reprezentau tocmai prin existența acestor ființe.

Pe de altă parte, alături de flori, pietre prețioase, istoria sacră, animalele sunt marile domenii ale simbolismului medieval. În lumina *Physiologului* și a *Bestiariilor*, animalele reale și fantastice au ajuns să simbolizeze virtuțile, dar, mai ales, viciile și forțele infernale, amintind prin prezența lor în cele mai diverse locuri faptele bune care trebuiau săvârșite în condițiile unei vieți trăite conform moralei creștine²¹⁶.

Trăind într-o epocă în care obiectele cotidiene și-au pierdut încărcătura simbolică, ne-am aplecat asupra acestui subiect legat de reprezentările animaliere pe cahle din Moldova evului mediu, pentru a încerca și din acest punct de vedere să punem în evidență anumite fațete culturale și cultice ale lumii strămoșilor noștri, pe care noi, oamenii epocii moderne le înțelegem mult mai greu.

ÉLÉMENTS ANIMALIERS SUR DES CARREAUX DE POÊLE DÉCOUVERTS EN MOLDAVIE

RÉSUMÉ

Le répertoire ornamental rencontré sur des carreaux de poêle en Moldavie est varié et complexe, tous les grands thèmes décoratifs se subordonnant au symbolisme et à la mentalité médiévale: motifs géométriques, végétaux, héraldiques, zoomorphes, fables et contes moralisateurs, histoire sacrée, épopées chevaleresques et la vie de cour.

Notre étude, dédiée à présenter les animaux qui sont représentés sur les carreaux de poêle qu'on a découverts dans le territoire situé entre les Carpates et le Dnestr, et datant de la période comprise entre les XVe-XVIIe siècles, ne se limite pas seulement à examiner les carreaux décorés avec des motifs zoomorphes, mais elle mettra aussi en discussion ces exemplaires, indifféremment du thème ornamental, qui contient des éléments animaliers, et nous nous rapportons aux fables et aux contes moralisateurs, aux sujets héraldiques, religieux, aux épopées chevaleresques et à la vie de cour.

On peut grouper les animaux représentés sur les carreaux décorés avec des motifs zoomorphes en deux grandes catégories: réels et fantastiques, sans que les frontières entre les deux mondes aient des contours précis, puisque pour l'homme du Moyen Age les animaux fabuleux étaient toujours aussi réels que ceux qu'il rencontrait fréquemment dans sa vie de tous les jours.

On a figuré sur ces carreaux de gros félins, qui à beaucoup d'égards ressemblent au lion, au cerf rouge, au chevreuil, un oiseau aux plumes ébouriffées, un poisson, un loup, un paon, mais aussi la Manticora, la Sirène, la Mélusine, le Griffon, le dragon, des oiseaux fantastiques.

²¹³ Eadem, *Ceramică ornamentală din secolul al XV-lea descoperită la Curtea Domnească din Suceava*, în *Suceava*, X, 1983, p. 250, pl. V/2.

²¹⁴ P. Bârnea, P. V. Batoriuc, *op. cit.*, p. 287, fig. 4/2.

²¹⁵ P. V. Batoriuc, *Cahle în locuințe...*, p. 89, fig. 16/2.

²¹⁶ Pentru simbolistica animalieră, cf. J. P. Clebért, *op. cit.*; *passim* și J. Chevalier, A. Gheerbrant, *Dicționar de simboluri. Mituri, vise, obiceiuri, gesturi, forme, figuri, culori, numere*, I-III, București, 1995, *passim*.

Une place à part parmi les représentations zoomorphes est occupée par les carreaux de poêle au décor réalisé dans les techniques *sgraffito*, et *chamlevé*, figurés dans un riche décor végétal réalisé par des sarments à palmettes et semipalmettes, branches feuillues, fleurs, glands de chêne. On y rencontre des oiseaux frêles, un chameau, un éléphant, une cigogne couronnée, des aigles, un sanglier, un dromadaire, un cygne, plusieurs oiseaux aquatiques, un Hypogriffe, un Griffon, un oiseau à tête d'homme.

Il faut grouper aussi dans le registre des animaux fantastiques les carreaux fiale, utilisés pour la réalisation du couronnement des poêles gothiques, de même que les fragments de carreaux en forme de tête de griffon fortement stylisée et celles sous la forme d'un oiseau au corps globulaire à têtes pourvues de becs ivraisemblablement longs.

Parmi les carreaux de poêle à motifs zoomorphes inspirés par des oeuvres littéraires, fables et contes d'animaux, nous citons celles avec un chasseur et un ours, le renard prêchant aux oies, le cerf à l'écharpe, illustrant un conte connu du recueil des frères Grimm, le lion barbu qui garde un arbre qui nous envoie à la *La Belle et la Bête*, le lieu barbu gardant un arbre qui enfante des hommes ou avec des animaux chantant et dansant.

Sur des carreaux et des fragments de carreaux on a illustré aussi des contes moralisateurs ou à sens symbolique, et nous nous référons à celles représentant le Pélican déchirant sa poitrine pour nourrir ses petits de son propre sang – une allusion au sacrifice de Jésus, le lion attaqué par un animal monstrueux ou combattant avec des dragons.

Sur des carreaux décorés avec des éléments héraldiques on peut rencontrer les animaux sur le bouclier, jouant le rôle de meubles, soit dans la posture de cimier, comme ornement du heaume qui timbre le bouclier, mais aussi figurés librement, par leur position rampante, constituant de véritables emblèmes.

On a figuré sur le bouclier les armoiries d'Etat de la Moldavie, la tête d'aurochs, l'aigle, un oiseau rappelant une huppe, le lion tenant dans ses pattes une hache, deux poissons croisés, ainsi que des éléments qui ont appartenu aux armoiries des Corvins: le corbeau avec une bague au bec et le lion soutenant une couronne. Comme cimier du heaume on a utilisé la tête d'aurochs dans le cas des armoiries dynastiques pendant le règne d'Etienne de Grand. Comme éléments emblématiques qu'on rencontre sur des plaques, nous mentionnons le lion rampant, l'ours, l'aigle, l'oiseau bicéphale et l'aigle bicéphale.

Des éléments animaliers apparaissent aussi sur des carreaux de poêle décorés avec des sujets religieux. Il s'agit de représentations symboliques, tels le boeuf de Saint Lucas, mais aussi d'animaux réels, le cerf de Saint Hubert, de nombreux chevaux de taille haute, spécifiques pour l'équitation, figurés sur des plaques de terre cuite avec la représentation de Saint Hubert, des Rois Mages ou de Saint Georges, où sont figurés aussi des dragons aux traits plutôt grotesques que terrifiants.

Quand on aborde les grands thèmes inspirés par la vie de cour et des épopées chevaleresques on y représente aussi des animaux. Les carreaux les plus nombreux sont celles sur lesquelles il y a de beaux dessins figurant des chevaliers sur des chevaux, et on remarque le grand soin qu'on prend à respecter les détails anatomiques. On y a représenté des chasses du prince régnant, avec des chevaliers et nombre d'animaux, mais aussi la chasse au faucon.

Les carreaux de poêle sur lesquelles on rencontre des représentations animalières sont particulièrement nombreux, et on en a découvert en milieux divers: maisons et cours du prince régnant, forteresses, résidences des boyards, monastères, habitations des citadins ou des paysans. Cette dispersion parle de la préférence qu'on montre à l'ornementique à teinte zoomorphe, mais aussi de l'impact de ces motifs décoratifs dans la vie et dans la mentalité de l'homme moyen âgeux pour qui ils étaient chargés de valences symboliques et qui, par de tels sujets, se représentait le monde où il vivait, comme un vrai *speculum naturae* illustré.

LEGÈNDE DES FIGURES

Fig. 1. Fragments de carreaux de poêle découverts à Iași, d'après N. N. Pușcașu, V. M. Pușcașu (1), Al. Andronic (5); Suceava, d'après R. Gassauer (2, 3); carreaux de poêle découverts à Vaslui, d'après Al. Andronic (4) et Suceava, d'après M. D. Matei, E. I. Emandi (6).

Fig. 2. Carreaux et fragments de carreaux de poêle découverts à Suceava, d'après R. Popa, M. Mărgineanu-Cârstoiu (1-2), E. I. Emandi (3), P. V. Batariuc (4-8).

Fig. 3. Carreaux de poêle découverts à Suceava, d'après R. Popa, M. Mărgineanu-Cârstoiu (1), M. D. Matei, E. I. Emandi (4, 6); Hârlău, d'après B. Slătineanu (2, 5), Pătrăuți, d'après P. V. Batariuc (3).

Fig. 4. Fragments de carreaux de poêle découverts à Suceava, d'après R. Gassauer (1), P. V. Batariuc (2-3), Nord de la Moldavie, d'après B. Slătineanu (4); carreaux de poêle découverts à Suceava, d'après R. Gassauer (5), R. Popa, M. Mărgineanu-Cârstoiu (6).

Fig. 5. Fragments de carreaux de poêle découverts à Suceava, d'après R. Popa, M. Mărgineanu-Cârstoiu (1-6).

Fig. 6. Carreaux de poêle découverts à Suceava, d'après R. Popa, M. Mărgineanu-Cârstoiu (1-6).

Fig. 7. Fragments de carreaux de poêle découverts à Suceava, d'après P. V. Batariuc (1, 4, 5), M. D. Matei, E. I. Emandi (2); Orheiul Vechi d'après P. Bârnea, P. V. Batariuc (3); carreaux de poêle découverts à Baia, d'après L. Bătrâna, A. Bătrâna (6), Suceava, d'après R. Popa, M. Mărgineanu-Cârstoiu (7).

Fig. 8. Carreaux de poêle découverts à Suceava, d'après M. Nicolescu (1), P. V. Batariuc (3), R. Popa, M. Mărgineanu-Cârstoiu (4); Iași, d'après Eug. Neamțu (6); fragments de carreaux de poêle découverts à Baia et Suceava, d'après P. V. Batariuc (2,5).

Fig. 9. Carreaux de poêle découverts à Suceava, d'après R. Popa, M. Mărgineanu-Cârstoiu (1), R. Gassauer (6), Părhăuți, d'après P. V. Batariuc (2), Baia, d'après L. Bătrâna, A. Bătrâna (3), P. V. Batariuc (4, 5).

Fig. 10. Fragments de carreaux de poêle découverts à Suceava, d'après P. V. Batariuc (1, 2, 5), M. D. Matei, E. I. Emandi (6), Iași, d'après N. N. Pușcașu, V. M. Pușcașu (3), Al. Andronic (4).

Fig. 11. Fragments de carreaux de poêle découverts à Suceava, d'après P. V. Batariuc (1), M. Nicolescu (2); carreaux de poêle découverts à Baia, d'après P. V. Batariuc (3), L. Bătrâna, A. Bătrâna (5, 6), Drăgoiești, d'après R. Gassauer (4).

Fig. 12. Carreaux de poêle découverts à Iași, d'après N. N. Pușcașu, V. M. Pușcașu (1), Drăgoiești, d'après R. Gassauer (2), Bacău, d'après Al. Artimon (3), Vaslui, d'après Al. Andronic (4), Baia, d'après L. Bătrâna, A. Bătrâna (4), Todirești, d'après P. V. Batariuc (6).

Fig. 13. Fragments et carreaux de poêle découverts à Suceava, d'après P. V. Batariuc (1–6).

Fig. 14. Fragments de carreaux de poêle découverts à Suceava, d'après P. V. Batariuc (1–2,4–5), Piatra Neamț, d'après C. Matasă (6) ; carreau de poêle découverts à Vaslui, d'après Al. Andronic, R. Popescu (3).

Fig. 15. Fragments de carreaux de poêle découverts à Suceava, d'après P. Batariuc (1–4); R. Gassauer (5), Todirești, d'après P. V. Batariuc (6).

Fig. 16. Carreaux de poêle découverts à Suceava, d'après E. I. Emandi (1), P. V. Batariuc (5,6), Baia, d'après L. Bătrâna, A. Bătrâna (2), Tg. Trotuș, d'après Al. Artimon (3), Căpriana, d'après Gh. Postică, N. Constantinescu (4).

Fig. 17. Fragments de carreaux de poêle découverts à Suceava, d'après P. V. Batariuc (1), Vaslui, d'après R. Popescu (2–3, 5), carreau de poêle découvert à Iași, d'après N. N. Pușcașu (4).